

ABD-TÜRKİYE KARŞITLIĞI: TARİHTE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI VE YENİ DÜNYA-ESKİ DÜNYA AYRIMI

Ertan EĞRİBEL*

Atf: Eğribel, Ertan. "ABD-Türkiye Karşıtlığı: Tarihte Doğu-Batı Çatışması ve Yeni Dünya-Eski Dünya Ayrımı", *Sosyologca*, Sayı 29 (2025), s. 1-24.

ÖZ: Bu çalışma, ABD-Türkiye ilişkilerinde gözlenen güncel çatışmaları tarihsel bir bağlamda değerlendirmektedir. Doğu-Batı ayrımının günümüzdeki tezahürü olarak, Eski Dünya-Yeni Dünya gerilimi çerçevesinde ABD'nin küresel hegemonya arayışı ile Türkiye'nin tarihsel kimliği ve rolü arasında yaşanan çelişkilere odaklanmaktadır. Sosyolojik yaklaşımların günümüz çatışmalarını açıklamada yetersiz kaldığı vurgulanmakta; tarihsel birikimin, toplumsal değişimin ve uygarlık mücadelelerinin göz ardı edilmesinin mevcut krizleri derinleştirdiği ileri sürülmektedir. Makale, özellikle Osmanlı'nın dünya siyasetine etkisi ve İstanbul'un fethinin tarihi dönüşüm gücünü merkeze alarak, günümüz jeopolitik sorunlarının kökenini sorgulamakta, Batı modernleşmesinin evrensellik iddialarını eleştirmektedir. Amerika'nın keşfi ve Yeni Dünya'nın oluşumu, Batı'nın Doğu karşısındaki konumunu yeniden tanımlarken, Türkiye'nin bu denklemdeki yeri makalenin temel sorgulama eksenidir.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı Çatışması, Yeni Dünya, Eski Dünya, Jeopolitik, Sosyoloji.

US-Türkiye Anti-Standing: East-West Conflict in History and the New World-Old World Difference

ABSTRACT: This study analyzes the current tensions in U.S.-Turkey relations within a broader historical context. It frames the modern manifestation of the East-West divide as a conflict between the Old World and the New World, focusing on the contradictions between the United States' global hegemonic ambitions and Turkey's historical role and identity. The text critiques sociology's failure to adequately address contemporary conflicts, arguing that neglecting historical continuity, social change, and civilizational struggles deepens ongoing crises. Highlighting the Ottoman Empire's geopolitical significance and the transformative impact of the conquest of Istanbul, the article revisits the roots of current geopolitical disputes. It also critiques Western modernization's claim to universality. The discovery of America and the formation of the New World redefined the West's position vis-à-vis the East, and the article places Turkey at the heart of this evolving global equation.

Keywords: East-West Conflict, New World, Old World, Geopolitics, Sociology.

Makale Türü : Görüş Yazısı

Geliş Tarihi : 24.04.2025

Kabul Tarihi : 27.06.2025

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Emekli Öğr. Üyesi, ertanegribel@yahoo.com.tr, ORCID:0000-0003-1742-8006.

Giriş Yerine: Günümüz Sorunları, Toplumsal Değişme ve Sosyoloji

Bu çalışmada günümüz dünya egemenliği sorunlarını ABD ile Türkiye karşıtlığı temelinde ele alacağız. ABD-Türkiye karşıtlığını gündelik yüzeysel görüntüleri içinde ele almak bütünsel düzeyde anlamaya ve açıklamaya engel olmaktadır. Bu nedenle sorunların kaynağını tarihte Doğu-Batı çatışması ve Yeni Dünya-Eski Dünya ayrımı ve çatışması içinde değerlendireceğiz. Konu üzerinde çeşitli biçimlerde daha önceki çalışmalarımızda da durduk. Bu belli tekrarlar neden olsa da konuyu yeni bir biçimde ele almamıza engel değildir. Doğu-Batı çelişkisinin günümüzde temel görüntüsü olan Eski Dünya-Yeni Dünya ayrımı günümüzde çatışmanın aşılmasını değil ABD egemen düzenin dünya uygarlık mirasının tahribine yönelik müdahalesini belirtmektedir. ABD temel siyaseti ve stratejisi bu amaca yöneliktir. Çalışmamızda bu yönde bir sonuç çıkarma çabasında olacağız. Bu çalışma mevcut girişimleri ve düzeni doğrulamayı değil “tarihin sonu”, “sosyalizmin sonu” gibi açıklamalara, uygarlıkların tahribi ve itişmesine karşı bir tutumu ve değerlendirmeyi belirtmektedir.

Toplumların tarih boyunca gösterdiği gelişmeler, toplumsal değişimin açıklanması sosyolojinin temel konusudur. Sosyolojinin varoluş nedeni de budur. Günümüz sorunların çözümünü amaçlıyorsak toplumsal değişmeyi savunmak zorunludur. Ancak günümüzde sosyolojinin en çekimser olduğu konu toplumsal gelişme ve değişimdir. Sosyoloji bütünsel yöntem/tarih anlayışından vazgeçmesi de bunun bir ifadesidir. Sosyoloji günümüzde toplumları ve tarihi yönlendiren temel çekişme ve çatışmayı tanımlamakta çekimser davranmaktadır. Bu durum verili düzenin ve dünya egemenliğinin mutlaklaştırılmasının bir sonucudur. Mevcut düzen sorunları tartışmaktan ve tarihi gelişmeden vazgeçmiştir. Günümüz sorunları ve çözümü ile ilgili bilgilerin paylaşılmasına ve geniş toplum kesimlerin de katıldığı bir tartışma haline gelmesinde istekli değildir. Batı sosyolojisinde modern toplum ve tarih anlayışına yöneltilen eleştiriler, jeopolitik, jeostratejik tartışmalar konuyu açıklığa kavuşturma, mevcut koşulları aşma çabası için değildir. Sosyoloji mevcut düzenin ve siyasetin sorumluluğunu üstlenmek istememektedir. Sosyoloji toplum ve tarihi gelişme ve değişimin varlığını inkâr etmeyi veya belirsizliği/yönsüzlüğü gündeme getirmektedir. Sosyolojinin günümüzde önemsizleşmesi tarihi/toplumsal değişimin herkes tarafından bilinir hale gelmesi, açıklığa kavuşması, temel sorunların çözülmesi ve daha bilinçli bir siyasetin ortaya çıkması sonucunda olmamaktadır. Mevcut düzenin aşılması amaçlanmadığı için çekişme ve çatışmalar jeopolitik ve jeostratejik açıklamalar içinde çatışma mutlaklaştırılmaktadır. Sorun ve çözümle ilgili konu ve açıklamalar toplumların kendi örgütlenmesi ve isteği dışında uzmanca bir tartışmaya dönüştürülmüştür.

Günümüz sorunları, çatışma ve savaş aşılabilir bir kader değildir. Toplum insanın kendi serüveninin ürünüdür. Toplumu, toplumsal değişmeyi ve çatışmayı/savaşı mutlak ve önceden verili bir olgu olarak saymak verili düzeni ve egemenliği doğrulamaktan, sorunları olan toplumları daha başlangıçta suçlamak ve çatışmaya mahkûm etmekten başka bir anlam taşımamaktadır. Bu durum sorunları ve çözümü toplum birimiyle sınırlı ele almanın getirdiği bir sonuçtur. Türk toplumu olarak belli özelliklerimiz tarihi serüvenimizin bir ürünüdür. Batı ele geçirmiş olduğu dünya egemenliği ve üstünlüğüne dayalı olarak yayılcılığı sırasında karşılaştığı sorunları denetleyebileceği, yönlendirebileceği bir çerçevede ele almayı yeğlemiştir. Sosyolojinin bilim olarak ortaya çıkışı da aynı kaygının ürünüdür. Batı sosyalizminin karşılaştığı sorunlar ve geçersizliğinin nedeni de budur. Batı'nın kendi güç, çap ve denetimini aşan düzeyde önereceği çözümü gündeme getirmede ve uygulamada sorunlar vardır. Batı modernleşmesi ve yeni düzen Batı dünya egemenliğini evrenselleştirmenin ötesine geçmemiştir. Batı-dışı toplumlarla olan çıkar/çözüm farklılığı korunmuştur.

Amerika'nın keşfi sonrası Batı tarih dışı halklarla kurduğu ilişkilere bağlı olarak dünya

egemenliğini elde etmiştir. Bu durum Batı'nın kendi sınırları içinde çözüm bulmasının mümkün olduğu görüşünü pekiştirmiştir. XIX. yüzyılda Doğu ile kurulan yeni ilişkilere bağlı olarak Batı'da belli merkezlerin ortaya çıkışı ve aralarındaki çekişme konuların Batı ile sınırlı bir çerçevede ele alınmasına neden olmuştur. Sosyoloji toplumu idealleştirirken toplumlar arası ilişki ve çekişmeler nedeniyle toplumsal çıkarları ve üstünlüğünü jeopolitik açıklamalar içinde ele almıştır. Sosyoloji Batı-dışı toplumlara Batı tarihi gelişmesi içinde ve kendi kimliklerinden vazgeçmeleri karşılığında çözüm bulacağını öğütlemektedir. Ancak Batı-dışı toplumlarda modernleşme/Batılılaşma resmi siyaset olmasına rağmen Batı kimliğini almak veya çözüm söz konusu olmamıştır. Günümüzde Batı kendi toplum modelini ve çözümünü evrenselleştirmekten vazgeçmiştir. Ancak kendi egemenliğini tanımlayan özelliklerden ve üstünlükten vazgeçmemiştir. Batı-dışı ülkeler için Batı egemenliğini ve üstünlüğünü benimsemekten başka bir yol söz konusu edilmemektedir. Günümüzde dünya savaşından söz edilmesi bu çatışmanın/çelişkinin ifadesidir. Artık Batı-dışı toplumların Batı düzeni içinde yer almaları, yeni bir aşama/çözüm söz konusu olmadan itişmekten başka bir anlam ifade etmemektedir. Günümüzde toplum sorunları ve çatışma jeopolitik, jeostratejik açıklamalar içinde kader haline getirilmektedir.

Dünya tarihini belirleyen temel çatışma ve ayrım Doğu-Batı çatışmasıdır. Bu aynı zamanda dünya tarihinin birliğini oluşturmaktadır. Taraflar kendi kimliklerini bu cephe içindeki yer ve rolleriyle tanımlamaktadır. Birbirinden ayrı iki dünya yoktur. Farkı çıkarlar savunusuna rağmen tarafların birbiriyle çelişmesine dayalı ortak bir tarih söz konusudur. Bir taraf diğer tarafı ortadan kaldırmadan ilişkilerin denetimini ele geçirmeye çalışmaktadır. Denetimi ele geçiren taraf kendi çıkarlarına uygun olarak dünya egemenlik ilişkileri yönlendirebilmekte, geleceğe yönelik planlama yapma imkânı kazanmaktadır. Doğu-Batı çatışmasında tarafların üstünlüğünü askeri başarıya bağlamak veya savaş temel ilişki görmek yanıltıcıdır. Tarihte Doğu-Batı çatışmasında karşı tarafın iptali ve ortadan kaldırılması söz konusu değildir. İlk defa günümüzde ABD küreselleşmesiyle böyle bir anlayış söz konusudur. Ancak karşı tarafın iptali aynı zamanda Batı kimliğinin de tahribine neden olmaktadır. Böylece dünya uygarlık tarihi mirasından ve yeni bir aşamadan söz etmek mümkün olmamaktadır.

Günümüzde tarihi değişme tüm yönleriyle açıklığa kavuşmadığı gibi sorunların çözümsüz hale gelmesiyle uygarlık krizinden veya yeni bir dünya savaşından söz edilmektedir. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrası gündeme gelen yeni dünya düzeni, "tarihin sonu", "ideolojilerin sonu" ve benzeri açıklamalar yerini "tekinsiz yeni bir dünyaya" bırakmıştır. Varılan çözüme, elde edilen açıklamalara karşı çıkanların varlığı, Doğu-Batı çatışmasının aşılammaması yeni açıklamaları gündeme getirmesi gerekirken sosyoloji tartışmalara katılma konusunda gönülsüzdür. Egemen düzene uyum yanında yeni sorular sorma konusunda isteksizlik göstermektedir. Türkiye'de sosyolojinin/sosyologların durumu da farklı değildir. Devlet ve toplum düzeyinde kriz yaşanırken bireysel atama-yükselme kriterleri, projeler ve maaş konuları sosyologların temel gündemleridir. 1990 sonrası toplumsal/tarihi değişimin inkarına dayalı postmodern sosyoloji eleştirilerinin aktarımı/çevirisi son bulmuştur. Yeni dünya düzeni, küreselleşme ile ilgili siyasi açıklamalar da artık ilgi çekici olmaktan uzaklaşmıştır. ABD eksenli küre-yerel dünya egemenliğine uyumlu "yerli ve milli" Batı sosyoloji aktarmacılığı "Amerika'yı Harika Yap/MAGA" ve "Amerikan Yüzyılı" kampanyasının yerli versiyonlarına ve uyuma dönüşmüştür. Dünyada ve Türkiye'de yerli ve milli açıklamalar tarih ötesi, toplum ötesi, verili dünya düzeniyle ilişkili militarist, tekno-milliyetçiliğe ve itişmeye dönüşmektedir. Bu nedenle Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık ve Doğu-Batı çatışması görüşleri geçmişteki literatürden ve bağlamdan kopmuştur. Batı sosyolojisinin ve siyasetinin sefaleti ve düşkünlüğüne Türkiye de ortak olmuştur. Toplumlararası çatışma, militarizm, tekno milliyetçilik ve otoriterlik kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu konular tartışma konusu değil övgü konusudur.

Günümüzde Batı merkezli toplumsal değişme anlayışı eleştirilse bile dünya egemenliğinden vazgeçmemiştir. Batı kendisini Doğu'dan farklılaştırmıştır. Geçmişte sosyolojide Batı toplumlarının gelişmesi, değişmesi toplumsal ilerleme ve evrenselliğin kaçınılmaz doğrultusu olarak gösterilirken günümüzde bu görüş savunulmamaktadır. ABD eksenli küreselleşme koşullar üstü, toplum üstü, tarih dışı yeni bir dünya düzeni amaçlamaktadır. Yeni Dünya ile Eski Dünya ayrımı artık bir çerçevede öne çıkarılmaktadır. İletişim kaynaklı sosyoloji açıklamalarının gündeme gelmesi bu nedenledir. Bu değerlendirmeler toplumların biçimlenmesi ve yönlendirilmesiyle ilgili yeni açıklamalara neden olsa da toplumlar arası farklılıklar ve çatışmalar önemini korumaktadır. Bu değerlendirmeler siyasi sonuçları getirdiği için siyaset veya jeopolitik açıklamalar içinde savunulmaktadır. Günümüzde Batı biyolojik düzeyde dayatmadığı ırkçılığı ve otoriterliği daha belirsizlik taşıyan kültürel, siyasi, toplumsal düzeye taşımıştır. Gerçekte en az biyolojik düzeyde olduğu ölçüde katı bir biçimde ırkçı tutum genelleştirilmekte ve toplum kimliğinin mutlak özelliği olmaktadır. Bu durumda her toplum benzer değerlendirmelere tepki gösterememekte, mutlak çıkarları ve çatışmaları, ırkçılığı mahkûm edememektedir. Bizim bu görüşlere katılmamız söz konusu değildir. Bu mevcut açıklama ve tutuma karşı bir tepki değildir. Bu tutumumuz sadece bilimsel ve ahlaki düzeyde değil siyasi düzeyde bu açıklamaları savunmak mümkün olmadığı içindir. Günümüz toplum sorunlarına çözüm bulmak, açmazlardan çıkmak için açıklamayı bir başka düzeyde yapmak kaçınılmazdır.

Toplumlar özelliklerini kendi serüvenleri sonucu kazanmaktadır. Toplumlar kendi tarihlerinin yaratıcı öznesi ve dinamiğini oluşturmaktadır. Yaşadıklarımız, kimliğimiz tarihin ve koşulların ürünüdür. Ancak bu tarih ismarlama veya seçime bağlı değildir. Sorunları aşmak isteniyorsa sorunlarımızın ve günümüz koşullarının kaynağını, kökenini doğru bir biçimde ortaya koymak gerekir. Böylece sorunlarımızı saptamak yanında tarihin akışına uygun bir yön kazandırmak mümkündür. Bir toplumun sorunlarını aşması, tarihe uyum sağlamak yanında tarihi akışı toplumun isteğine, çıkarlarına ve özelliklerine göre tarihi akışı denetlemesi ve yönlendirmesiyle mümkündür. Sosyoloji özünde toplum imkanlarını organize etmek ve yönlendirme çabasıdır. Bu yönde bir bilinç XIX. yüzyılda sosyoloji ve jeopolitik kuramlar ile ortaya çıkmamıştır. Tarihin başlangıcından bu yana bu yönde bir eğilim vardır. Ancak tarihi birikim sonrası XIX. yüzyılda toplumların sorunları üzerinde etkili olma çabası bilim düzeyinde gündeme gelmiştir. Bu nedenle günümüz Türk toplumunun sorunlarını ve imkanlarını kendisine özelliğini kazandıran tarihi serüveni içinde almak, Türk toplum tarihini toplumlar arası ilişki ve koşullar içinde tartışmak gerekir. Bu çaba dinamik bir süreçtir, her seferinde sonuçları mutlaklaştırmadan sürekli bir çaba gerektirir. Toplum olaylarını bütün yönleriyle denetlemek mümkün değildir, her yeni koşulda değerlendirmelerimizi gözden geçirme zorunluluğu vardır. Günümüz sorunlarını ve koşullarını açıklamak ve toplumun kendi isteğine göre etkilemek sadece sosyologların veya siyasetin değil tüm toplumun hakkıdır.

1-Toplumsal Değişme, Sosyoloji ve Jeopolitika

Toplum yaşamı baştan verili değildir. Toplum olayı kişilerin tek başına çözemediği sorunlara ortak bir çözüm bulma amacıyla gerçekleştirdikleri bir örgütlenmedir. İnsanlar kendi sınırlarını aşan çözüm nedeniyle kendi dışlarında bir otoriteye ve örgütlenmeye izin vermektedir. Toplum yapısı sorunun özelliklerine ve çözümün gereklerine uygun bir genişlik veya darlık taşımaktadır. Karşılaşılan sorunların özellikleri bilinmeden toplum özelliklerinin, yapılarının idealleştirilmesi/ evrenselleştirilmesi içinden çıkılmaz yeni sorunlara neden olmaktadır Sorunların özellikleri ve çözümü aynı değilse bütün toplumlar için geçerli tek bir gelişme ve değişme çizgisinden söz etmek mümkün olmamaktadır. Ancak burada da bir başka yanıla düşmemek gerekir. Toplum farklılıkları ve çıkarlarından dar bir biçimde söz etmek içe kapalı ırkçı bir çözüme ve otoriterliğe, üstünlük ideolojisine

dönüşerek tartışmanın bir başka yöne kaymasına neden olabilir. Güçlük toplum yararı ve çıkarlarının nasıl saptanacağı konusundadır. Toplum yerine toplumlar arası çıkarlardan söz etmek mutlaklaştırıldığında da yeni sorunlara neden olmaktadır.

Toplum hem kendi içinde hem de tarih içinde çeşitli çıkarların çatıştığı bir alandır. Mutlak ve kutsal çıkarlar yoktur. Bu durumda toplum içi çıkarlar yerine toplumun gelişme, tarihi akış yönüne bağlı olarak toplum özellik ve çıkarlarını saptamak yoluna gidilmektedir. Tarihin akışına ve gelişme yönüne uygun çıkarları doğrultusunda topluma biçim vermek geçerli görünmektedir. Bu açıdan tarihi akış yönünde gelişme ve değişmeden söz edilerek belli çıkarlara üstünlük ve ayrıcalık tanınmaktadır. Ancak bu seferde toplumların gelişmesi ve tarihi akışının nasıl saptanacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda günümüzde toplumlar arası ilişkilerin egemenliğini elinde tutan, denetleyen güçlerin ve düzenin ayrıcalık ve üstünlüğünü savunmaya dönüşmektedir. Bu kez, mutlak toplum çıkarları gibi mutlak ve kutsal toplum akışının ve üstünlüğünün idealleştirilmesi savunulmaktadır. Mutlak ve kutsal toplum çıkarları soyut toplum özellik ve değerlerine aktarılarak bu değerlere üstünlük ve ayrıcalık vermeye, inanca dönüşmektedir.

Sosyoloji toplum olaylarının ve sorunlarının çözümünü amaçlayan sistematik bilgidir. Bu amaçla toplum olaylarının uydukları yasaları ortaya çıkarmaya çalışır. Sosyoloji ancak böylece bilim kimliği kazanabilir. Elde edilen bilgiler toplum koşulları ve sorunları dışında gerçekleşmemektedir. Bu nedenle topluma yön veren, biçimlendiren temel olayı ele almakla işe başlamak gerekir. Böylece toplumsal değişme ve tarihi gelişmeyi sürekliliği içinde ele alma imkânı ortaya çıkacaktır. Toplum olayları kendisinden önceki olayların ölçülerini, deneylerini içinde taşır. Aksi durumda toplum özellikleri ve tarihi değişme gelişmeye kapalı, basit bir tekrar olurdu. Toplum olaylarını yönlendirme ve bilinçli olarak etkileme çabası tarihin başlangıcından itibaren temel kaygıdır. Toplum olaylarını açıklama çabası toplum aracılığı ile tarihe yön verme çabası ile birliktedir. Bu tarihi gelişmeyi anlamayı ve açıklamayı gerektirir. Toplumlararası ilişkilerin zorunluluğu, toplumların farklılığı ve çıkarlarına dayanarak bir dizi içinde ele alınması toplumları tarih içine yerleştirerek toplumsal ve tarihi gelişme yasalarının ortaya konmasına izin verecektir.

Sosyolojinin ilk kurucuları sosyoloji bilgisini hem kuramsal hem de pratik düzeyde yararlanılabilir bir biçime dönüştürmeyi amaçlamışlardır. Ancak Batı dünya egemenliğinin verdiği imkanları Batı merkezli bir dünya görüşü ve tarih anlayışı içinde savunmuşlardır. Aynı hat içinde ilerleyen toplum tarihi ve toplumsal değişme modeli ortaya koymuşlardır. Farklı açıklamalar olsa da Batı toplum çizgisi içinde bütünlüklü olarak işleyen bir model oluşturmuşlardır. Modern Batı toplumsal değişme anlayışı kendi içinde kapalı bütünlüklü bir modeldir. XIX. yüzyılda Batı içinde öncülük çekişmesinde toplumların kendi çıkar ve konumlarını gündeme getirmeleri farklı sosyoloji açıklamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Jeopolitika ve jeostrateji kuramları sosyoloji açıklamalarını reddetmeden Doğu ile ilişkilerde Batı içinde toplumların kendi konum ve çıkarlarını ifade etmesine izin vermiştir. Jeopolitik, jeostratejik açıklamalar verili düzen içinde toplum çekişme ve çatışmalarının kaynağını ve temel öğelerini sistemli bir biçimde belirtmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan sosyoloji ile aralarında bir ilişkiden söz edilebilir. Ama sosyoloji bir bilim olarak kendi açıklamalarını siyasi bir çekişme ve çatışmaların ürünü olarak göstermek istememektedir. Sosyolojide toplumsal yapı açıklamaları ve tartışmaları bir yönüyle jeopolitik tartışmalarla ilişkilidir. Ancak sosyoloji ve jeopolitikanın kaynakları ve literatürü özenle birbirinden ayrı tutulmaktadır.

Sosyoloji ile jeopolitik açıklamalar ilgi duyduğu konular kesişmesine karşılık sosyoloji kendi kimliğini çekişme ve çatışma içinde tanımlamak istememektedir. Sosyolojinin getirdiği açıklamalar jeopolitik açıklanmaların getirdiği bilgileri yalanlamaktan uzaktır. Sosyoloji toplum olayları ve sorunları ile yeni ve değişik ilişki kurulmasını ve bu ilişkilere dayanarak

farklı açıklamalar getirme çabası olarak bağımsız bir bilim olarak varlığını korumaya çalışmıştır. Sosyolojinin kendisini siyasetin, ideolojilerin dışında bir bilim olarak gösterme çabası tartışma üstü ve eleştiriden kaçınma çabasının ürünüdür. Sosyoloji toplum olayları ve sorunları önünde bilimsel yansızlık görüşünü savunmayı benimsemektedir. Toplumsal olaylar üzerinde etkinliğini bilimsel yansızlığa ve toplumda görülen çıkar ve çekişmelerin üzerinde olmasına bağlayacaktır. Sosyoloji siyasetten bağımsızlaşmak istemesi bir yönüyle bilim düzeyinde ağırlık kazanma isteğinin bir görüntüsüdür. Sosyoloji başlangıçtan itibaren toplumlararası siyasi çekişme ve çatışma dışında olduğu konusunda ısrar etmiş ve elde ettiği bilgilerin bu çerçevede benimsenmesini istemiştir. Buna karşılık jeopolitik açıklama ve kuramlar belirli çelişki ve çatışmalarla, çıkarlarla özdeşleşmiştir. Toplumlararası çelişki ve çatışmada alınacak tutum ve etkili olma çabası farklı açıklamalara neden olmuştur.

Sosyoloji diğer toplum bilimleriyle yakın ilişki içindeyken jeopolitika veya siyaset ile ilişkisinde utangaç davranmaktadır. Jeopolitik açıklamalarda toplumların sorunları ve imkanlarının ortaya konulması ve modelleştirilmesi çabası rastgele bir konu değildir. Daha başlangıçta bakış açımızı belirlemekte ve sınırlamaktadır. Toplumlar arası çekişmede farklı çıkarlar nedeniyle taraflar aynı konulara ve sorunlara baksalar bile kendi konumlarına, çıkar ve üstünlüklerine dayalı açıklama ve çözümler getirmektedir. Jeopolitik modeller toplumların farklılığı, çıkarları, sorunları ve imkanlarıyla ilgili bir başka değerlendirmeyi içermektedir. Toplum sorunlarını saptamakla yetinmemekte geçerli çözüm önerme görevine değişik bir boyut kazandırmaktadır. Batı'da sosyoloji ve diğer toplum bilimleri toplumların farklı özelliklerinden ve çıkarlarından, özgünlüklerinden söz etmeyi sevmez. Sosyolojide farklılıklardan söz edilse bile bu bir yönüyle nitelik farklılığı değil, nicelik farklılığıdır. Buna karşılık jeopolitika ve jeostratejik açıklamalar daha başlangıçta farklı özellikleri, farklı çıkar ve konumları benimseyerek işe başlamaktadır. Yeni dünya ve eski dünya arasındaki farklılık ve çekişmeyi kendi konumları ve çıkarları ile ilişkili ele almaktadır. Biz kendi sosyoloji görüşümüze göre toplumlar arası ilişki ve örgütlenmeyi Doğu-Batı çekişmesi içinde tarihi ve toplumsal değişim içinde açıklayacağız. Dünya tarihinin Batı ve Doğu olarak iki cepheye bölünmesi tarafların birbiriyle ilişkilerine dayalı bir dünya tarihinden söz etmeye izin verecektir.

Toplum ve toplumlar arası ilişkiler kendiliğinden gerçekleşmemektedir. Bu ilişkiler tarih içinde belli koşul ve sorunlara bağlı olarak değişen, zenginleşen, bu değişim içinde biçimlenen ilişkilerdir. Böylece tarihte bir birikimden söz etmek mümkün olmaktadır. Geçmişte toplum yaşamında görülen bazı olaylar, ayrıntılar daha sonraki olaylarla yeni bir anlama kavuşmaktadır. Doğu-Batı farklılığı ve çelişkisi çok etkenli ilişkiler dizisini ve bunların kendi içinde bütünlüğünü belirtmektedir. Toplumlararası ilişki ve çıkarlar baştan verili, mekanik bir olay olmaktan çıkmaktadır. Sosyoloji açıklamaları toplumsal olayların karmaşıklığı ve çeşitliliği nedeniyle kuramsal bir bütünlük gerekliliktir. Toplum olaylarının bütünlüğü tarih anlayışları biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Tarih ile ilişkili modeller toplum ve tarih yasaları oluşturmaya izin vermektedir. Günümüzde mevcut dünya egemenliği ve güç dengesi içinde açıklamaları Batı belirlemektedir. Batı bakış açısı sadece açıklamaları değil, sorunların ve çözüm yollarını da belirlemektedir. Batı üstünlüğünün genelleştirilmesi Batı-dışı toplumları dünya sorunları ve olayları üzerinde etkili olmalarına izin vermemektedir. Bu durumda tarihe katılsak bile sürekli olarak tek yönlü etkilenen, Batı'yı izleyen toplum olmaktan çıkılamamaktadır. Bu nedenle sorunların kökenini, kaynağını açıklamak gerekir.

2-Tarihte Doğu-Batı Çatışması ve Eski Dünya-Yeni Dünya Ayrımı/ İstanbul'un Fethi ve Amerika'nın Keşfi Arasındaki Karşıtlık

Toplumların yapısı ve özellikleri karşılaştıkları sorunlara ve çözümün gereklerine göre oluşmuştur. Toplum çapını aşan uygarlık örgütlenmeleri toplumların kendi gücüyle

aşamadıkları sorunları toplumlar arası ilişkiler içinde çözme çabası sonucu ortaya çıkmıştır. Sorunların çözümü daha geniş dayanışma birliği ve kaynaşma sağladığı gibi aynı anda toplumlar arasında farklılaşmaların da temeli olmuştur. Toplum örgütlenmeleri çözümün çapına bağlı olarak zaman ve mekân içinde farklılık ve çeşitlilik göstermiştir. Toplumlar kendi üretim ilişkileri çerçevesinde çözümleyemedikleri sorunları soruna neden olan ilişkiler dışında yeni ilişkiler ve örgütlenmeler aracılığıyla aşmışlardır. Uygarlıkların kaynağında bu olay bulunmaktadır. Toplum örgütlenmesinde ortaya çıkan yeni düzenlemeler toplumsal değişme ve ilerlemenin de kaynağıdır. Her yeni çözümün kendinden önceki çözümü içermesi nedeniyle toplumsal değişimde bir birikim ve süreklilik oluşmaktadır.

İlk uygarlıklar çözümde ortaya çıkan farklılaşma ve çatışmanın ürünüdür. Tarihte ilk ve uzun süreli uygarlıkların Doğu'da ortaya çıkması Doğu toplumlarının eldeki gücünü en iyi bir biçimde örgütleyebildiklerini, sorunları çözebilme gücünü taşıdıklarını göstermektedir. Doğu uygarlıklarının toplum sorunlarına bulduğu çözüm diğer uygarlıkların da ortaya çıkmasına izin vermiştir. Uygarlıklar kişiliklerini ve temellerini karşılıklı ilişkiler içinde bulmuşlardır. Bu nedenle kendi kimliklerine ve varlıklarına yön veren uygarlıklar arası ilişkileri denetlemek istemişlerdir. Bu denetimi ele geçirme çabası ve çekişmesi çatışmaya dönüşmüştür. Başlangıçta toplumlar arası farklılaşma yerleşik tarım uygarlıkları ile göçebe toplumlar çekişmesine göre belirlenmiştir. Doğu ile Batı uygarlıkları arasında farklılıkların ortaya çıkmasıyla göçebe-yerleşik çatışması temel çatışma olmaktan çıkmıştır. Doğu ile Batı arasındaki çelişkiler temel çatışma niteliğini kazanarak tarihte geçmişten günümüze belirleyici bir önem kazanmıştır.¹ Çeşitli toplumlar varlıklarını bu çatışma içinde buldukları gibi bu çatışma içindeki yer ve rollerinin farklılığına bağlı olarak farklı kimliklerin savunucusu olmuşlardır.

Dünya uygarlık tarihini toplumlar arası çekişme ve gelişme içinde genel çizgileriyle modelleştirmek mümkündür. Baykan Sezer biz bununla ilgili temel yaklaşım ve bütünsel kuramı vermiştir. 1-Uygarlık tarihinin başında tarih sahnesinde yalnızca Asya vardır. Göçebe toplumlar ile su boyu ovalarında yerleşik toplumlar arasındaki çelişki dünya uygarlık tarihinin başlangıcını oluşturmuştur. 2-Dünya tarihinde ikinci dönem bir iç deniz olan Akdeniz çevresinde gelişen uygarlık tarihi devridir. Batı'nın uygarlık dünyasına katılması Doğu yerleşik tarım uygarlıkları (ATÜT) ile kurduğu ilişkileri bağlıdır. Yakın Doğu Doğu-Batı çatışmasında askeri, siyasi, ticari ilişkilerin denetlendiği ve dünya egemenliğine dönüştüğü bir alandır. 3-Dünya tarihini belirleyen son dönem İstanbul'un Fethi (1453) ve Amerika'nın Keşfi (1492) sonrası ortaya çıkan Eski Dünya ve Yeni Dünya ayrımı ve çekişmesidir. Bu dönemde Batı geleneksel Doğu-Batı ilişkilerinin dışına çıkarak okyanuslara dayalı yeni bir uygarlık örgütlenmesiyle (modernleşme) dünya egemenlik ilişkilerinde ağırlığını hissettirecektir. Batı yayılcılığı sonrası karşılaştığı yeni ülkelere egemenliğini taşımıştır. Amerika'nın keşfi ve Batı'ya katılmasıyla yeni bir dünya ortaya çıkmıştır. Batı yayılcılığı sırasında bu girişime öncülük yapan ülkeler Batı içinde ayrıcalık kazanmıştır. Atlantik'te kıyısı bulunan ülkelerde öncülüğün el değiştirmesi ayrı konudur. Ancak İngiltere bu ilişkilerde önderliği ele geçirmiştir. Yeni dönemde Doğu tarihin pasif bir aktörü değildir. Okyanuslara dayalı egemenlik sistemi ile geleneksel Doğu-Batı ilişkilerinin örgütlendiği Yakın Doğu ve Akdeniz arasında ilişkilerinin bütünlüğünü sağlamak Batı dünya egemenliğinin gerçek bir dünya örgütlenmesine dönüşmesi ve sürekliliğini sağlamak için zorunludur. Bu durum yeni dünya ve eski dünya arasındaki ayrım ve çatışmaya neden olmuştur.

Batı içinde merkezler Doğu-Batı ilişkilerindeki koşullara ve sorunların çözümüne bağlı olarak değişim göstermektedir. Antik dönemde Yunan ve Roma, İstanbul'un Fethi ve

¹ Baykan Sezer, "Tarihte Doğu-Batı Çatışması", in, Sosyoloji Yıllığı, Kitap 12, Ed. E. Eğribel, U. Özcan, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2005.

Amerika'nın keşfi sonrasında Atlantik'te kıyısı bulunan ülkeler, Portekiz, İspanya, Hollanda öne çıkmış, bunlar yeni bir sistem kuramayınca İngiltere Batı'nın cephesinin öncüsü ve sözcüsü olmuştur. Günümüzde Batı uygarlığının merkezi ABD'dir. Geleneksel Doğu uygarlık merkezleri tarihte büyük bir değişim göstermemiştir. Hindistan ve Çin iki farklı merkez olarak süreklilik göstermiştir. Çözüm temelinde aralarında benzerlik vardır. Hindistan geleneksel Doğu merkezleri içinde Batı'nın ilk sömürgesidir. İngiliz sömürge imparatorluğunun en önemli parçası olmuştur. Batı içi çekişme de Hindistan yolu üzerinedir. Rusya'nın öne çıkması Batı'ya yeni saldırı ve yayılma yolları göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Doğu'da esas değişiklik Doğu-Batı ilişkilerinin denetlendiği ve yönlendirildiği Yakın Doğu'dadır. Yakın Doğu'da Nil ve Mezopotamya tarım uygarlıkları ile asker devlet örgütlenmesi birbirleriyle örtüşmüştür. Bu konuda da Baykan Sezer açıklamalarıyla bize yol göstermiştir. Yakın Doğu'da Asur'dan başlayarak, Pers, Arap Hilafetleri ve son örneğini Osmanlı'nın oluşturduğu asker devletler geleneği vardır. Yakın Doğu'da Doğu-Batı çatışmanın süreklilik kazanmasıyla taraflar karşıt cepheler içinde varlık belirtmişlerdir. Günümüzde de Yakın Doğu eski dünya-yeni dünya ayrımında temel çatışma alanıdır. Yakındoğu'da asker devletler mirasının temsilcisi devletler (İran, Arap devletleri, Türkiye) geçmişte ve günümüzde kendi öncülükleri çerçevesinde Doğu-Batı çatışması örgütlenmesinin yönetimi için birbirleriyle de karşı karşıya gelmişlerdir. Günümüzde Osmanlı sonrası Yakın Doğu'da Osmanlı'nın askeri, siyasi görevlerini üstlenen yeni bir örgütlenme ortaya çıkmamıştır. Ancak Yakın Doğu'da Batı cephe örgütlenmesi ve Batı yayılmacılığı nedeniyle koşulların değişmesiyle siyaset de değişmektedir. Bu yönde geleneksel tarım uygarlıklarından farklı olarak Yakın Doğu'da askeri-siyasi örgütlenme değişiklik göstermiş, canlılığını ve dinamizmini sürdürmüştür. Çin, Hindistan gibi Doğu uygarlık merkezleri Doğu'nun askeri, siyasi savunuculuğu yerine verili düzen çerçevesinde ticari faaliyetlerini sürdürmekle yetinmektedirler. Batı'ya karşı çatışmanın merkezi olmaktan uzaktırlar. Doğu'yu kapsayan askeri, siyasi merkez olma çabası yoktur. Mevcut koşulları aşan yeni bir dünya siyasetinin savunuculuğunu yapamamışlardır. Bu nedenle Batı dünya egemenliği için esas çatışma alanı Yakın Doğu olmuştur. Günümüzde de bu durum değişmemiştir. Osmanlı tarihi coğrafyası Doğu uygarlık yıkımı ve tahribinin temel hedefi durumundadır. Günümüz Türkiye'sinin sorunları veya Türkiye'nin jeopolitiği bu çerçeve içinde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçeve Türkiye'nin imkanlarını, stratejik güç kaynaklarını, yararlanacağı tarih, coğrafya, insan yığnağını ve cephe derinliğini oluşturmaktadır.

Dünya tarihi içinde çeşitli imparatorluktan söz edilebilir ama bunlar kendilerine bağlı kurulu bir dünya dengesi oluşturamamışlardır. Çin, Hindistan gibi Doğu ATÜT uygarlıkları dayandıkları çözüme bağlı olarak bir imparatorluk olarak adlandırılmalarına karşın dünya siyaseti sahibi olamamışlardır. Yine belli bir askeri güce dayanarak imparatorluk kurmak bu imparatorluğu sürdürmeye ve dünya imparatorluğu deyimini hak etmeye yetmemektedir. Eski bozkır imparatorlukları alan içinde en geniş imparatorlukları kurmalarına rağmen dünya egemenlik ilişkilerinde kendilerine dayalı bir denge kuramayarak kısa sürede dağılıp gitmişlerdir. Dünya imparatorluğu üretim ilişkilerinin çapını aşan siyasi bir olaydır. Tarihte temel çatışma niteliği kazanan ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Dünya siyaseti savunuculuğu dünya görüşünün en keskin, en zengin biçimidir. Sadece askeri güce bağlı değildir. Toplumlardaki ilişkilerde söz sahibi olmayı, belli bir siyasetin ve dünya görüşünün temsilciliğini üstlenmeyi belirtmektedir. Ama bunun için öncelikle belli ön koşulların oluşması, temel ilişkilere bağlı olarak süreklilik taşıması gerekir. Türkiye'nin tarihi mirası olan Osmanlılık öncelikle toplumlar arası çelişkilere dayalı cephe örgütlenmesine ve dünya siyasetine dayalıdır.

Doğu-Batı ilişki ve çatışmasında tarih boyunca değişen merkezler vardır. Ancak bunların

dışında görev üstlenen veya mevcut uygarlıkların çevresinde varlık gösteren çeşitli toplum örgütlenmeleri vardır. Bunlar ayrı bir kategori oluşturur. 1- Geleneksel Doğu uygarlıkları kendilerine ayrıcalık kazandıran askeri, siyasi yönetim görevlerini toplumla paylaşmamıştır. Doğu şehir endüstrisinin kaynağını oluşturan ham maddelerin sağlanması işini de yönetim kadrolarına rakip olacak yerli bir sınıf oluşturmamak için ATÜT devletine/uygarlığına yabancı tüccarlara veya tüccar devletlerin aracılığıyla başvurmuşlardır. Bu örgütlenmeler giderek bağımsızlık kazanarak tüccar toplum/devlet örgütlenmesine dönüşmüştür. Doğu-Batı ilişkilerinde askerli ve siyasi örgütlenmenin dışında ortaya çıkan Doğu tüccar toplum/devletler daha sonra Yunanlılar ve İtalyan şehir devletleri yükledikleri görevler nedeniyle Doğu-Batı ilişkilerinin sürdürülmesinde önemli rol oynamışlardır. Bunlar toplumlar arası ilişkilerde ticarette aracı rolü oynamaktadır. 2- Bir diğer örnek temel uygarlık örgütlenmelerinin uzantısı olarak ortaya çıkan “uydu toplum/devlet” örgütlenmesidir. Bunlar bağlı oldukları uygarlıklarla olan ilişki içinde ortaya çıkmışlardır. Çin uygarlığının uydusu olarak Pasifik’te ortaya çıkan toplumlar veya Hint uygarlığın etkisinde güney doğu Asya’da ortaya çıkan toplum örgütlenmeleri bunun örnekleridir. Kimi zaman tarihi olarak bağlı oldukları uygarlığa karşı ters işlere de girebilmektedir. 3- Ancak esas terslik içinde bulundukları uygarlıklara yabancılaşmış ve karşıt uygarlığa hizmetlerini satan “ajan devlet” örgütlenmesidir. Bu toplum/devlet örgütlenmelerinin toplumlar arası ilişkilerde kendi adlarına bir siyaset üstlenmeleri veya toplumlar arası ilişkilerde sıçrama yapma imkânı ve gücü yoktur. 4-Doğu uygarlıkları getirdikleri çözüm içinde farklı etnik, dini toplumlarla kaynaşmakta ve onları kimi zaman içinde eriterek insan kaynağı olarak değerlendirme imkânı bulmaktadır. Buna karşılık tarihi olarak bu kaynaşmayı sağlayamayan, farklılıklarını koruyan etnik, dini toplum örgütlenmeleri bulunmaktadır. Doğu uygarlıkları, bu söz konusu devletler tehdit oluşturmadığı müddetçe marj-dışı toplum örgütlenmeleri olarak düzenin dışında, kenarında varlığını korumalarına izin vermiştir. Ancak Batı dünya egemenliği ve yayılmacılığı sırasında bu marj-dışı toplumlar Batı siyasetinin uzantısına dönüşmüşlerdir. 5- Bir diğer örnek Doğu-Batı çatışması dışında kalmış tarihsiz Okyanusya toplumlarıdır. Amerika’nın keşfi sonrası Batı bu toplumlarla kurduğu ilişkilerde elde ettiği imkanlara ve üstünlüğe dayalı olarak geleneksel Doğu toplumlarıyla yeni bir ilişki içine girmiştir. 6- Batı sömürgeciliğin ürünü olarak ortaya çıkan yeni şehirler ve koloniler. Bunlar günümüzde bağımsız bir varlık göstermişlerdir. Doğu-Batı ilişkilerinin uzantısı olarak ortaya çıkan bu çeşitli toplum örgütlenmeleri Doğu-Batı ilişkilerini daha karmaşık hale getirmiştir. Batı’nın bu toplumlarla kurduğu ilişkilerde üstünlük Batı’ya büyük bir güven vermiştir. Bütün bu farklı toplum örneklerinin günümüz koşullarında ABD küre-yerelleşmesi içinde Batı çıkarlarına uygun siyasetlere koşulları mümkün olmaktadır. Bu durum geleneksel Doğu uygarlıklarını Batı ile ilişkilerinde kırılğan ve provokasyonlara açık bir hale getirmektedir. Bu kaotik yapı farklı Doğu uygarlık merkezlerinin aralarındaki ilişki ve dayanışmayı da zaafa uğratmaktadır.

Toplumlar arası ilişkilerin genişlemesi, çeşitlenmesi ve çatışmaya dönüşmesi tarihte Doğu-Batı ilişkilerinin denetlendiği, düzenlendiği belli stratejik noktaların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Anadolu bu açıdan elverişli bir konumdadır. İstanbul’un konumu da bu açıdan önemlidir. Bu konuyu daha önceki bir yazımızda ele aldık. Doğu-Batı çatışmasında kesin egemenlik işgaldır. Anadolu iki farklı cephenin işgal yolu üzerindedir. Anadolu’nun yıkım alanı olmaktan çıkması ve dünya siyaseti merkezi olması Anadolu’nun Türkleşmesiyledir. Bunun siyasi ifadesi Osmanlılıktır. Osmanlı çatışmayı Balkanlara taşımıştır. İstanbul’un fethi sonrası Doğu-Batı çatışmasında kendisine bağlı bir dünya dengesi kurmuştur. İstanbul’a kimliğini kazandıran özellikler tarihte temel çatışma niteliği kazanan Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Doğu-Batı çatışmasının sürekliliği ve çatışmanın iki farklı cepheye dönüşmesi cephe öncülüğü ve sözcülüğünü üstlenen belli devletleri ve bölgeleri öne çıkarmaktadır. İki farklı cephe içindeki farklılık yanında cephe

içinde de temel ilişkilere yakınlık ve uzaklık cephe içinde de bulunan konumu, yer ve rolü belirlemektedir. Doğu-Batı ilişkilerde egemenlik bu açıdan önem taşımaktadır. Toplamlar arası ilişkilerin kazanmış olduğu genişlikten ve denetim çabasından vazgeçilememesi, çelişkilerin sürekliliğı ve iki karşıt cephe biçiminde örgütlenmesi belli konumların öne çıkmasına yol açmıştır. İstanbul'un dünya imparatorluk merkezi olması bu nedenledir. İstanbul, Akdeniz ve Karadeniz arasında bir geçit yeri, Doğu ve Batı geleneksel kara ve deniz yollarının kavşak noktasında, üç kıtanın birleştiğı yerde kurulmuştur. Avrupa'da Tuna nehri, Yakın Doğu'da Fırat ve Dicle nehirleri, kuzeyde Karadeniz'e akan nehirlerle Avrupa ve Asya anakara güzergahlarının içlerine kadar uzanması Anadolu ve İstanbul'un konumunun önemini artırmaktadır. İstanbul ve Anadolu Doğu-Batı arasındaki temel ilişkilerin örgütlendiğı kara ve deniz yollarının kavşağı konumundadır. Bu durum askeri, siyasi, ticari ilişkileri denetlemeye ve yönlendirmeye izin vermektedir. Ancak bu önem kendiliğinden değildir. Buna uygun bir dünya siyaseti gerekir. Anadolu ve İstanbul'un konumunun önemini belirten coğrafi özellikler değişmemiştir. Ama bu konum değerlendirilmediğinde -Roma öncesinde olduğı gibi- herhangi bir yer olmaktan ileri gitmemektedir. İstanbul'un konumu toplamlararası ilişkiler içinde belli bir siyaset ile değer kazanmaktadır. Anadolu'nun imparatorluklar yurdu olması veya İstanbul'un imparatorluk merkezi olması yöneticilerin toplamlararası ilişki ve koşullardan bağımsız olarak aldığı bir karar değildir. Coğrafi konumunun ötesinde dünya egemenlik ilişkilerinin ve siyasetin getirdiğı bir zorunluluktur.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İstanbul'un fethi sadece Türk toplum tarihi açısından değil dünya tarihi açısından da devrimci bir dönüşümdür. Doğu-Batı çatışmasında toplumsal ve tarihi açıdan devrimci bir aşamayı belirtmektedir ve günümüzde de aşılmamıştır. Bu bizim bir abartmamız değildir. İstanbul'un fethi Batı'da ve dünyada bir çağı kapatıp diğeri bir çağı açacak kadar önemli görülmüştür. Günümüzde Batı'da Türklere duyulan tepki ve korku bu etkinin sürdüğünü göstermektedir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İstanbul'un fethi bir savaş başarısı olmanın ötesinde bir anlam taşımaktadır. Türklerin tarihinde pek çok savaş başarısı vardır. Batı savaş alanında ilk kez yenilmemiştir. Bu olayı Türklerin savaşçılığı ve kahramanlığı biçiminde anlatmak konunun önemini ve değerinin anlaşılmadığını göstermektedir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İstanbul'un fethi dünya tarihini derinden etkilemiştir. Yeni bir çağın ve yeni bir dünyanın başlangıcıdır. Osmanlı'nın bir dünya imparatorluğu/siyaseti olması rastlantı değildir. Orta Asya göçebe toplamları dünyanın en geniş imparatorluklarını kurmuşlar ve Batı içlerine kadar uzanmışlar, Batı'nın varlığını tehdit etmişlerdir. Ancak askeri başarılarına rağmen hiçbir iz bırakmadan kısa zamanda ortadan silinmişlerdir. Anadolu Türklüğünün/Osmanlı'nın başarısı Doğu-Batı çatışmasına bağlı askeri, siyasi çözümün sürekliliğini sağlamalarıdır.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve bunun siyasi ifadesi olan Osmanlılık dünya egemenliğiyle ilişkilidir. Anadolu Türklüğünün Batı üzerindeki etkisi göçebe toplamlardan farklı olarak süreklilik taşımıştır. Türkler Batı'nın Doğu ile ilişkileri önünde bir set olmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesi Türklerin Haçlı Seferleri karşısında başarıları ile ilişkilidir. Osmanlı'nın İstanbul'u Fethi ve Batı içlerine ilerlemesi Ortaçağ Batı çözümünün (Haçlı seferleri, feodalizm ve Bizans) sonu olmuştur. İstanbul'un fethi Osmanlı'nın Doğu-Batı ilişkilerini denetleyen bir imparatorluk olduğunun kanıtı olmuştur. Osmanlı Batı'nın Doğu ile ilişkilerini Doğu lehine denetim altına almıştır. Osmanlı'nın Doğu cephesinin öncüsü ve sözcüsü olarak Batı'nın Doğu ile ilişkilerini kesmesi bunalıma neden olmuştur. Fatih Sultan Mehmet Doğu adına Batı'yı da kapsayan Yeni Dünya'nın sözcüsüdür. Bu yeni gelişmeye karşı Batı, Osmanlı/Doğu denetimi dışında yeni arayışlara girmiştir. Geleneksel ilişkilere dayalı Akdeniz çevresindeki Batı merkezleri yerine bu öneri Atlantik okyanusunda kıyısı bulunan toplamlardan gelmiştir. Atlantik'te kıyısı bulunan ülkeler Osmanlı'nın egemenliğindeki Akdeniz ve kara yolları dışında Doğu'ya ulaşmak için yeni yol arayışlarına

girmişlerdir. Batı'nın Osmanlı egemenliği dışında Doğu'ya yönelik yeni yol güzergahları bulma arayışı sırasında bir rastlantı sonucu Amerika keşfedilmiştir. Kolomb yeni bir kıta bulduğunun farkında bile değildir. Ancak bu keşif dünyanın sınırlarını genişletmiştir. Amerika'nın keşfi Batı'ya yeni imkanlar kazandırmış ve Osmanlı'nın İstanbul'u fethine karşı bir cevap olmuştur. Ancak bu bilinçli bir çabanın ürünü değildir. Batı adına yeni bir dünya oluşturma imkânı ortaya çıkmıştır. Ama Batı bu imkânı nasıl değerlendireceği konusunda bilinçli bir çaba içinde değildir. İte kaka ve rastlantılarla Batı eline geçirdiği imkanları değerlendirme çabasında olmuştur. Amerika'nın keşfi yanında Batı arayışlarının bir başka yönü geleneksel kara ve deniz Doğu güzergahları dışında Hindistan'a ulaşılmasıdır. Batı Osmanlı ile karşılaşmamak için Afrika'yı dolaşmak pahasına okyanuslara açılmıştır. Hindistan'a uzanan yeni bir yol güzergahı oluşmuştur. Bu çabalar başlangıçta korsanlığın ötesine geçmemiştir. Giderek yeni ilişki ve düzenlemeleri yapan İngiltere Batı içinde merkez olarak öne çıkacaktır. Geleneksel Doğu-Batı örgütlenmesi kenarında olan Atlantik ülkeleri Osmanlı egemenliği dışında yeni ticaret yolları kurmuşlardır. Amerika'nın keşfinin Batı açısından ayrı bir önemi bulunacaktır. Günümüzde Batı'ya kaynaklık eden yeni toplum ve düzen ilişkileri Amerika'nın keşfi sonrası gündeme gelmiştir. Batı ilk defa kendi geleneksel kimliğinin dışına çıkarak yeni bir kimliğin ve ilişkinin savunucusu olmuştur. Yeni Dünya ile Amerika'nın keşfi arasında bu yönde ilişki kurmuştur.

Amerika okyanuslara dayalı Batı yayılcılığı döneminde ilk yeni örgütlenme örneğidir. İngiltere'nin Hindistan ile ilişkilerinde de Amerika deneyimi önemli bir rol oynamıştır. Amerika kıtasında Batı saldırganlığı ve soygunu karşısında çatışma deneyimleri olmayan zengin Amerikan uygarlıkları yıkılacak ve bu uygarlık halklarına karşı soykırım yapılacaktır. Bütün kıta yerli halklardan arındırılacaktır. Bu askeri bir başarı değil yerli halkların böyle bir vahşete anlam veremeyerek ve birlikte yaşamak yerine toplu intiharı seçmesinden kaynaklanacaktır. Yerli halklarının tasfiyesi ve Batı marj-dışı nüfusun yüzlerce yıl göçü ve yerleşmesiyle bütün kıta Batı'ya katılacaktır. Amerika'da Batı yayılcılığı sırasında bir engelle karşılaşmadan kendi yönetimini kurmuş ve zenginlik üretimini sağlama çabası içine girmiştir. Bunun için katliamla arındırdıkları nüfus yerine Afrika'dan köle getirme çabası içine girilmiştir. Kurulan Batı benzeri yönetim Kuzey Amerika'da giderek İngiltere'nin getirdiği ilişkilere sığmayarak bağımsızlığını kazanacaktır. Amerika örneği Batı dünya egemenliği için geleneksel Doğu toplumlarının Batılılaşması, Batı benzeri yönetim kurmak ve toplum oluşturma çabası ve başarısı olarak izlenmesi gereken yolu gösterecektir. Batı'nın Batı-dışı toplumlarla kurduğu yeni ilişki yanında geleneksel Batı'da yeni toplum ve düzen oluşturulmasında Kuzey Amerika deneyimi etkili olmuştur. Bu nedenle Amerikan deneyimi başından itibaren Avrupa'nın ilgisini çekmiştir. Amerika kıtasının zenginliklerinin Batı'ya yönelik üretilmesi ve zenginliğe el konulması Batı'nın geleneksel Doğu uygarlıklarının yönetiminde örnek alınacaktır. Yeni Batı düzeninin ve toplumun oluşturulması ve geleneksel Doğu tarım uygarlıklarıyla ilişki kurulması birliktedir. Batı modernleşmesi eski dünya ile yeni dünya ayırımına dayalıdır. Bunun gerçek bir dünya egemenliği olması için geleneksel Doğu uygarlıklarının da Batı öncülüğünde bu sisteme katılması gerekmiştir.

Amerika bütün yerli toplumun dışlanması ve katliamı ile Batı'ya katılmıştır. Böylece Amerika bir kıta olarak Batı'nın bir uzantısına dönüşmüştür. Batı ile çatışma deneyimi olan geleneksel Doğu'da bunu tekrarlamak mümkün değildir. Batı hesabına zenginlik üretiminin sağlanması ve el konulması açısından da elverişli yol değildir. Ama toplum ve düzenin Batı'ya göre biçimlenmesi ve Batı çıkarına zenginlik üretimi (Endüstri Devrimi) mümkündür. Batı geleneksel düzeninin tasfiyesi ile Doğu ile kurulan ilişkilere bağlı olarak Batı yeniden örgütlenmiştir. Batı'da yeni düzen/yeni dünya oluşturulması ve Batı toplum ve düzeninin Batı-dışı toplumları kapsayan evrensel bir düzene dönüştürülmesi birliktedir. Batı modern örgütlenmesi Amerika'nın keşfiyle başlatılmış, XIX. yüzyılda bütün dünya için geçerli evrensel model olarak Batı-dışı toplumlara dayatılmıştır. Tarihte ilk defa Batı kendi

toplum ve düzenini bütün dünyayı kapsayacak model olarak gündeme getirmiştir. Batı-dışı toplumlarda modernleşme/Batıcılışma çabası toplumsal ve tarihi değişimin getirdiği bir zorunluluk olarak gösterilmiştir.

İstanbul'un Fethi ve Amerika'nın keşfi sonrası Doğu-Batı ilişkilerinde kurulu denge değişmiştir. Batı, Osmanlı dışında yeni bir ilişki geliştirmiştir. Ancak bunun sürekliliğinin sağlanması ve bir düzen niteliğini kazanması yüzlerce yıl sonradır. Hindistan ile ilişkiler ve Amerika'nın keşfi sonrası zenginliklerin yağması ve yayılmacılığının özellikleri yeni düzenleme ve örgütlenmeler gerektirmiştir. Artık geleneksel Doğu-Batı ilişkileri dışında "modern yeni bir dünya" kurulmaktadır. Geleneksel Doğu-Batı ilişkileri sürmektedir. Ama Doğu-Batı ilişkilerinin denetlendiği Yakın Doğu ve Osmanlı merkez olmaktan çıkmıştır. Yeni Batı örgütlenmesi okyanuslara dayalı deniz ticaret yollarının çevresinde kurulmuştur. Henüz geleneksel İpek ve Baharat yolları ve Akdeniz merkezli ticari ilişkilerin ortadan kalkması ve ilişkilerin bütün yönleriyle denetlenmesi söz konusu değildir. Geleneksel Doğu uygarlıkları Batı dünya egemenliği içinde varlığını sürdürmektedir. Modern devlet/toplum ilişki ve örgütlenmesi Batı dünya egemenliği ve üstünlüğünde yeni dünya örgütlenmesini belirtmiştir. Osmanlı askeri, siyasi öncülüğündeki Doğu adına sürdürülen yeni ilişkilerin geçmişteki ağırlığı kalmayacaktır.

Amerika'nın keşfi sonrası Batı öncülüğünde yeni bir dünya kurulmaktadır. Osmanlı ve eski dünya toplumlar arası ilişkilerde ağırlığını sürdürmektedir. Ancak Yakın Doğu Doğu-Batı ilişkilerin yönetildiği merkez olmaktan çıkmıştır. Okyanuslara dayalı askeri, siyasi, ticaret düzeni Batı'ya yeni imkanlar kazandırmıştır. Deniz yollarının ağırlık kazanması tarihin başlangıcından bu yana ticaret ve soygun amaçlıdır. Okyanuslara dayalı yol sistemi ile geleneksel Doğu uygarlık merkezleriyle Osmanlı ile karşılaşmadan doğrudan ilişki kurma imkânı bulmaktadır. Osmanlı siyasetinin temeli olan Doğu savunuculuğu ve koruyuculuğunu sürdürmekte zorlanmaktadır. Bunun yanında Doğu ile yeni ilişkiler kurma çabasında Batı büyük bir güven kazanmıştır. Amerika'nın keşfi ve tarih dışı toplumlar karşısında elde edilen üstünlük geleneksel Doğu ile yeni ilişkiler kurma konusunda Batı'ya destek olmaktadır. Batı artık kendine büyük bir güven duymaktadır. Osmanlı Batı için artık varlığını tehdit edecek bir güç olarak görülmemektedir. Yeni ilişkilerin kurulması ve denetimi Batı'nın elindedir. Yeni coğrafyalar, toplumlar tarihe katılmıştır. Bu toplumlar arası ilişkilerin genişlemesine ve zenginleşmesine neden olmuştur. Batı'ya akan zenginlik eski düzenden kaynaklanan sorun ve açmazlarına da çözüm getirmiştir. Batı bu üstünlüğü değerlendirmek ve ilişkileri değiştirmek için yeni bir düzen ve toplum örgütlenmesine gidecektir. Elde edilen zenginliğin sürekli hale gelmesi yeni bir düzen ve toplum anlayışını gerekli kılmıştır. Sosyolojinin de aynı dönemde ortaya çıkışı rastlantı değildir.

3- Batı Dünya Egemenliği ve Doğu/Türk Sorunu

Günümüz sorun ve kaygılarının, açıklamaların kaynağında XIX. yüzyıl bulunmaktadır. XIX. yüzyılda Batı için Doğu sorunu Türk sorunudur. XIX. yüzyıl Batı'da sosyolojinin de ortaya çıktığı bir dönemdir. Ancak Doğu/Türk sorununun sosyoloji içinde ele alınması söz konusu olmamıştır. Bu durumda yeni dünyanın oluşmasında rolümüz ve payımızdan da söz edilmemektedir. İstanbul'un fethi ve Osmanlı'nın yenileşmesi/modernleşmesi bizim açımızdan bu yönüyle tartışmaya açılması önemlidir. Ancak sosyoloji yeni Batı toplum ve düzenini Doğu'dan bağımsız Batı yayılmacılığının bir uzantısı olarak ele aldığı için Doğu/Türk sorunu Batı'nın gelecekle ilgili yönelişini engelleyen bir konu olarak kalmıştır. Sosyoloji Batı toplumu ve düzeni sorunlarını ele almıştır. Sosyoloji Doğu/Türk sorununu ele aldığı zaman kendi bağımsız kimliğini ve Batı dünya egemenliğini tartışmaya açmak zorunda kalacağı için sosyolojinin dışında görmüştür. Doğu/Türk sorununu gündeme getiren Marx da uzun süre Batı sosyolojisinin dışında görülmüştür. Sosyoloji geleneksel toplum ve dünya görüşü dışında bir bilim olarak kendini tanıtmıştır. Biz konuyu sosyoloji

çerçevesinde ele alarak bir yönüyle sosyolojinin sınırlarını ve ufkunu da genişletme çabası içinde olacağız. Batı için Türk sorunu yeni bir sorun değildir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve/veya Haçlı seferlerinden bu yana Batı'da Doğu sorunu Türk sorunudur. XIX. yüzyılda farklı koşullarda yeni bir biçim kazanmıştır. Bu tartışma sadece Türkleri ve Batı'yı ilgilendiren bir tartışma değildir. Büyük ölçüde sonraki XX. yüzyılı ve bütün dünyayı etkilemiştir. Osmanlı'nın tasfiyesine karşın günümüzde de sorun Doğu/Türk sorunu olmaya devam etmektedir. Batı kendisi için bir gelecek tasarlarken önündeki engeli Anadolu Türklüğü olarak görmüştür. Günümüzde de bu değişmemiştir.

İstanbul'un fethi ve Amerika'nın Keşfi ile birlikte dünya tarihi yeni bir eğilim kazanmıştır. Bu eğilim günümüze kadar varlığını ve önemini sürdürmektedir. İki olay da yeni bir dünyanın habercisidir. Osmanlı'nın yeni gelişmelerle başarısız görünmesi konunun önemini değiştirmemektedir. Ayrıca günümüzde Batı modernleşmesinin başarısızlığı ve inkârı düşünülünce Yeni Dünya'nın kurulmasında (toplumsal/tarihi değişme ve ilerlemenin amacı) Batı'nın da başarılı olduğu söylenemez. Tarihin bir dönemine ayrıcalık tanımak tartışma konusu olsa bile bu konuda görüş sahibi olmadan değerlendirme yapmak mümkün değildir. Bu iki olayla ilgili yaklaşımımız günümüz olay ve eğilimlerini açıklamada belirleyicidir. Amerika'nın keşfi Batı modernleşmesinin kaynağıdır. Bütün yeni gelişmeler geleneksel Batı uygarlık çerçevesi dışında gelişmiştir. İngiltere ve ABD'nin yeni dönemde Batı içinde yeni merkez olarak ortaya çıkması rastlantı değildir. Yeni Dünya, yeni toplum tipi eski düzenin tasfiyesi ile gündeme gelmektedir. Eski Dünya yeni gelişmelerin önünde bir engel olarak görülmektedir. Buna rağmen Batı'nın Doğu karşısında konumu değişmemiştir. Batı yayılcılığı yeni bir olay değildir. Bunu antik Yunan'a kadar götürebiliriz. Ayrıca Batı XIX. yüzyılda değil XVI. yüzyıldan itibaren dünyaya açılmış ve bunun sonucunda büyük bir sıçrama yapmıştır. Batı kendi gücü ve imkanlarıyla bir sıçrama yapıp Doğu karşısında güç kazanmış değildir. Yeni Dünya/Düzen diye sözü edilen gelişmelerin temelinde Amerika'nın keşfi ve sonrasında Batı'nın dış ilişkilerde kazanmış olduğu imkân ve başarıları toplumsallaşması ve düzen niteliği kazanması bulunmaktadır. Batı yeni dünya dengesinde kazanmış olduğu imkanları dünya egemenliği ve üstünlüğüne dönüştürecektir. Osmanlı yeni dengenin önündeki en önemli tehdit olarak görünmektedir. XIX. yüzyılda Osmanlı'da modernleşme/Batılaşması ve yeni dünya/düzen içinde yer alması eski dünya yeni dünya ilişkilerini daha karmaşık hale getirecektir.

Amerika'nın keşfi Batı'nın Batı-dışı toplumlarla yeni ilişkiler kurduğu bir dönemi belirtmektedir. Bu biçim değişikliği Batı ve Doğu toplumları açısından tarihte belirleyici rol oynamıştır. Sıradan olaylar değildir. Önce Amerika'nın keşfiyle tarihsiz yeni toplumlar/ülkeler tarihe katılmıştır. Batı ilk defa doğrudan kendi girişimleriyle yeni ilişkiler başlatmaktadır. Batı yeni dönemde toplumlar arası ilişkilerde önderlik görevi üstlenmiştir. Bu eğilimler XIX. yüzyılla birlikte bir düzen niteliği kazanarak geleneksel Doğu ile olan ilişkilerde etkili olmuştur. XIX. yüzyılı tanımlamak için öne çıkarılan Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi'nin kaynağında bu olay vardır. İngiltere bu yönde değişimini tamamlamış buna karşın Fransa dışı açılabilmek için düzen değişikliğine gitmiştir. Bu iki olay Batı'nın kendi dışındaki toplumlarla kurduğu yeni ilişkileri göstermektedir. Batı elde ettiği imkanları sistemleştirip sürekli hale getirmek istediğinde eski düzen ile çatışma içine girmiştir. Eski düzen elde edilen zenginliğin ve başarıların toplumsallaşmasına izin vermediği için tasfiye edilecektir. Geleneksel Doğu toplumlarıyla olan ilişkiler bu dönemden başlayarak büyük değişiklik içine girmiştir. Batı toplumlar arası ilişkilerde elde ettiği konumu ve üstünlüğü dünya egemenliğine dönüştürme çabası içindedir. Bu nedenle çatışma Eski Dünya ve Yeni Dünya arasında gösterilmiştir. Batı kendini yeniden örgütlerken dünyayı da yeni baştan örgütlemektedir. Ancak yeni düzen/toplum aynı zamanda Batı içinde yeni sorunların kaynağını oluşturmıştır.

Doğu-Batı çatışması içinde belli sıçramalar/devrimler, kimi zaman tersyüz edilmiş gelişmeler söz konusudur. Toplumsal ve tarihi koşulların değişmesi ve yeni ilişkiler mevcut dengeyi tartışma imkânı vermektedir. XIX. yüzyılda Batı elde ettiği üstünlüğe gerçek bir dünya egemenliğine dönüştürmek için geleneksel Doğu ülkelerine kapsamak istemiştir. Bu durum Batı toplum ve düzenin evrenselliği görüşlerinin öne çıkmasına izin vermiştir. Ancak XIX. yüzyılda Batı dünya egemenliğine rağmen kendi içinde hem sınıflar düzeyine, hem de toplumlar arası ilişkiler düzeyinde çekişme ve çatışma halindedir. Batı'daki çekişme Doğu sömürsünden elde edilen zenginliğin paylaşılması konusundadır. Batı bu yönde kendi içinde kıyasıya bir çekişme ve çatışma içindedir. Osmanlı Batıcılışma siyaseti ile Batı içi çekişmeler içinde söz sahibi olmaya çalışmıştır. Eski Dünya ve Yeni Dünya çelişkisi gündeme geldiğinde Osmanlı yeni gelişmelere karşı koyabilmek ve tarihin dışına düşmemek için yeni bir siyaset/devlet seçimini yapmıştır. XIX. yüzyılda Osmanlı'nın modernleşmesi devrimci bir dönüşümdür. Ancak bu siyaset başarısız olduğu için günümüzde tartışma konusudur. XIX. yüzyılda Doğu-Batı ilişkileri yeni bir biçim kazanmıştır. Osmanlı devlet/siyaset düzeyinde Batı seçimi yaparken toplumun Doğulu kimliğinden vazgeçmesi söz konusu değildir. Eski Dünya ile Yeni Dünya ayrımı ve çekişmesinde Osmanlı bu olayın dışında kalmamıştır. Batı üstünlüğünde yeni bir dünya dengesi söz konusudur. Ama Osmanlı koşulların değişmesiyle bu dengenin değişeceğinin bilincindedir. Dünya egemenlik ilişkilerinin dışına düşmeden imparatorluğun ve kendi konumunun verdiği imkanlara dayalı olarak mevcut denge içinde olayları yönlendirme, biçimlendirme çabası içindedir. Osmanlı'nın amacı Batı soygununa katılmak, endüstrileşmek değil Batı'ya üstünlük kazandıran dünya egemenliği içinde söz sahibi olmaktır.

XIX. yüzyılda Batı soygunu ve üstünlüğüne karşı çıkabilecek tek güç Osmanlı'dır. Ancak belli sorunlarla karşı karşıyadır. Sürecin başında Osmanlı ilk defa kendi egemenliği altında bir İslam ülkesini (Kırım-1174) Rusya'ya bırakmıştır. Doğu'yu savunmak bir yana artık kendi kendini savunmak durumundadır. Batı içinde de büyük bir değişim vardır. Amerika'nın bağımsızlığa kavuşması (1776) ve İngiltere'nin Batı içindeki öncülüğü ve üstünlüğünün tartışma konusu yapılabileceğini göstermiştir. Amerikan Devrimi Fransız Devrimi'ne de (1789) ilham vermiştir. Her iki devrim ve Osmanlı'nın Batıcılışma seçiminin temeli yeni toplumlararası ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Her üçü de devrim niteliğindedir. Sonraki 200 yılı belirleyecektir. 1- Önce Amerikan bağımsızlığının önemi yağmanın ötesinde zenginlik akışını sağlayacak sistemi kurması ve zenginlik üretimini yerinden yönetimini sağlamasıdır. Bu örnek İngilizlerin Hindistan üretim sistemini kendi adlarına ele geçirme ve çalışması açısından yenilik getirecektir. İngiltere Hindistan'da kendi yönetimi altında üretimin sorumluluğunu üstlenmiştir. 2-İngiltere'nin üstünlüğünü tartışan Fransa bu sistemi kendi adına yıkmak isteyecektir. Fransız devriminin esas kahramanı İngiltere'ye karşı Fransa öncülüğünde yeni bir dünya siyaseti öneren Napoleon'dur. Amacı, İngiltere'ye karşı Kıta Ablukası ile İngiliz mallarının Avrupa'ya akışını kesmek ve İngiltere'nin okyanuslara dayalı yol güzergahına karşı geleneksel Doğu yollarına dayalı yeni bir sistem ortaya koymaktır. Fransa'nın Osmanlı ile ilişkisi ve anlaşılmayınca Osmanlı topraklarına girmesi Batı dünya egemenliği için yeni bir siyaseti belirtmektedir. Amaç sadece burjuvazinin iktidarı ele geçirmesi değil, Doğu siyaseti için İngiltere'ye karşı Avrupa'yı yeniden örgütlemesidir. Bu nedenle Avrupa'da yeni gelişmelerden pay almak isteyen ülkeler Fransa'ya hayranlık duyacaktır. Ancak Fransa hem Osmanlı, hem de Rusya karşısında başarısızdır. Almanya daha sonra Fransa'nın izleyicisidir. Osmanlı ve Rusya ile ilişkiler Hindistan yolu üzerine İngiltere'ye karşı yeni bir girişimi belirtecektir. 3- Osmanlı'nın Batıcılışması Dünya ve Türk toplum tarihi açısından Anadolu'nun Türkleşmesinde sonrası yeni bir devrimci dönüşümü belirtmektedir. Osmanlı Eski Dünya'nın temsilcisi olarak değil İstanbul'un fethi ve imparatorluğun verdiği imkanlarla Yeni Dünya içinde etkinlik kazanacaktır.

Osmanlı yeni dönemde gelişmeleri yakından takip etmektedir. Osmanlı devrim öncesi Fransa ile temasa geçip eski ticaret yollarını yeniden canlandırma önerisinde bulunmuştur. Fransız Devrimi'ni önemsemiş ve Fransız Devrimi kadar önemli modernleşme/Batıcılışma siyasi seçimi yapmıştır. Osmanlı Batıcılışması Batı içi çelişkiler içinde yeni siyaset ve kadroların ortaya çıkmasına izin vermiştir. Osmanlı Doğu siyaseti içinde yeni gelişmelere bağlı olarak önem kazanacaktır. Osmanlı'nın imparatorluk olarak konumunu Batı içi çekişme içinde değerlendirme çabası içine girecektir. Bu değişme toplumlararası ilişkilerde yeni bir tutum almayı, yeni bir siyaseti gündeme getirmektedir. Bu nedenle Osmanlı modernleşmesi devrim niteliği kazanmıştır. Hem Batı'da hem Doğu'da devrimci bir dönüşüm olarak değerlendirilmiştir. Yeni kadrolar Batı devrimcileri tarafından saygı görmüştür. Rusya'da yenileşme ve Bolşevik Devrimi de bunların bir uzantısıdır. Bu gelişme basit bir iktidar değişimi, darbe, ayaklanma değildir. Batı dünya egemenliği içinde de olsa mevcut düzene karşı itirazları ve farklı siyasetleri belirtmektedir.

Yeni dönemde/yeni dünyada devrim toplumsal ilerleme ve yeni toplumlararası ilişkiler düzeni önerisiyle ilişkilidir. Dünyada yankı bulan ilk devrim İngiltere'nin getirdiği ilişkilere sığmayan Amerikan bağımsızlık savaşıyla çıkacaktır. Bunu Avrupa'daki devrimler izleyecektir. Yeni Doğu siyaseti önerisi sahibi olmak eski düzene karşı çıkışı belirtmektedir. Kurulu düzende çıkarı bulunan yönetimlere karşı yeni ilişkilere uyum kuramadığı için tepki duyulacaktır. Yakın Çağ'da devrimler dünya çapında toplumlararası ilişkilerde denge değişimini gündeme getirmektedir. Eski kurulu denge içinde değişimi sağlamak mümkün olmadığı için devrimci bir dönüşüm sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu yeni siyaseti taşıyacak toplumsal güçlerin, görüşlerin öne çıkmasına imkân vermektedir. Eski düzen ile yeni düzen arasındaki çelişki ve çatışma bu nedenledir. Eski dünya içinde görevini yerine getiremeyen iktidarlar tasfiye edilerek yerini yeni kadrolara, yeni siyasi örgütlenmelere bırakmaktadır. Eski Dünya ile Yeni Dünya çatışması geleneksel karar merkezleri dışına çıkmayı belirtmektedir. Bunun için yeni siyasi kadroların ve halk kitlelerinin yeni gelişmelerde söz ve pay sahibi olması, ağırlığını duyurması istenmektedir. İngiltere'de yönetim eski güçlerle çatışmadan bir değişim göstermiştir. Fransız Devrimi İngiltere'nin önderi olduğu ilişkilerden bağımsızlaşmayı belirtmiştir. Doğu sorunu Batı içinde çekişme ve çatışmanın temeli olmuştur. İngiltere kendi egemenliğini tehdit edecek gelişmeleri önlemek amacıyla Osmanlı imparatorluğu içindeki ayaklanmaları, bağımsızlık hareketlerini destekleyecektir. İngiltere Yunan ayaklanmasından övgüyle söz edecektir. ABD Batı içinde önderliği ele geçirmek için Avrupa sömürgeciliğinin tasfiyesini gündeme getirmesi, bağımsızlık hareketlerini desteklemesi de aynı dönüşümün bir uzantısıdır. Bu durum Batı devrimciliğinin evrenselliğini, toplumsal ve tarihi ilerleme anlayışını tartışmalı hale getirmektedir.

XIX. yüzyılda İngiltere'nin temsil ettiği Batı dünya egemenliğinin öncülüğüne karşı itirazlar vardır. Doğu ile ilişkilerde Batı içinde toplumlarının kendi konum ve rollerini öne çıkarması (milliyetçilik) Batı içi çekişmeye yol açmıştır. Batı'da ortaya çıkan jeopolitik, jeostratejik kuramların temelinde bu olay vardır. İngiltere'nin okyanuslara dayalı dünya egemenliğine karşı Fransa, sonra Almanya ve Rusya geleneksel Doğu ilişkilerine dayalı eski yol güzergahlarını gündeme getirmişlerdir. Modern Batı içinde çelişkiler ve farklı merkezlerin ortaya çıkması Osmanlı'ya yeni bir siyaset ile dünya egemenliğinde etkili olmaya izin vermiştir. Yakın Doğu'da Batı yayılcılığına karşı başlıca engel Osmanlı askeri gücüdür. XIX. yüzyılda yenileşme hareketlerinde Batı'ya yaklaşmamızda Osmanlı askeri güç ve rolünün büyük önemi bulunmaktadır. Osmanlı'da yenileşme bağlı olduğu siyasetin gereği öncelikle askeri alanda yenileşme ile başlayacaktır. Rusya Osmanlı ile ilişki kuramayan Batılı devletlerin Osmanlı'ya karşı askeri-siyasi alternatifi olmuştur. Osmanlı modernleşmesi Doğu'da görülen modernleşme girişimlerinden farklılık göstermiştir. Osmanlı Batılılaşırken, Doğulu toplum özelliklerini daha çok vurgulamaktadır. Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık Batı içindeki çelişkilere dayalı olarak farklı Batı merkezleriyle ittifak

kurma siyasetini belirtmektedir. Osmanlı'nın açmazı gelişmelerin dışına düşmek değil yeni gelişmeler önünde Doğu'ya Batı'ya karşı yeni bir siyaset seçeneği ortaya koyamamasıdır. Geleneksel Doğu merkezleri de uzun süren dirençlerine karşı yeni bir öneri ortaya koyamadıkları için Batılılaşma temel siyaset olmuştur. Evrensellik iddiasına karşılık hem Batı içinde hem de Batı-dışı toplumlar içinde ayrı, özel sorunlar olacağı görüşüyle farklı gelişme çizgileri olacağı, her toplumun imkanlardan aynı payı alamayacağı görüşü birlikte savunulacaktır. Evrensel kurallar, değerler ve yöntemlerden söz edilse de siyasi, hukuki, düşünsel, bilimsel düzeyde sorunlar toplum düzeyinde özel kalmıştır. Evrensellik-toplum farklılığı ve ayrımı sonraki döneminde küreselleşme-yerelleşme anlayışı içinde de korunmaktadır. Bu tartışmaya ve gerileme neden olsa da tartışma düzeni tartışmak değil düzen içinde toplumların kendi konumunu ve çıkarını öne çıkarmaktan öteye geçmemektedir.

Osmanlı geleneksel siyaset ve rolünün dışına çıkmasına rağmen Osmanlı askeri gücü birbiri ile rekabet eden Batılı devletler ile ittifak siyasetine dayalı olarak önemini sürdürmüştür. Osmanlı Batı içi dengeler içinde önemini korumaktadır. Napoleon'un Mısır Seferi eski ticaret yolları canlandırma amaçlı yeni toplumlararası ilişkilerde başlangıç olmuştur. Fransa İngiltere'ye karşı Hindistan yolu için çatışmıştır. Geleneksel Doğu halklarıyla kurulan yeni ilişkilerin de ilk örneklerini vermektedir. Yeni gelişmelerle birlikte Osmanlı'nın konumu ve rolü önem kazanmıştır. Napoleon İstanbul'u dünya imparatorluğu için şart görmekte, Rusya ile anlaşamamasının nedenini İstanbul'a bağlamaktadır. Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı Osmanlı ordusunun ittifak içine girdiği Batı ordularının karargâhı İstanbul'dur. Osmanlı'nın Batı siyasi seçimi ve yeni siyaset önerileri (Pan-Türkçülük, İslamcılık) Batı içi çekişmelere dayalı olarak askeri-siyasi rolümüzden yeni bir biçimde yararlanma çabasıdır. Sorun kendi adımıza yürüttüğümüz bir siyasetten yoksun kalmamızdır. Daha sonra başka alanlarda da ortaya çıkan tüm yenileşme girişimlerine karşılık Türkiye tarihten, tarihte üstlenmiş olduğu askeri-siyasi rol ve görevlerden kopmamıştır. Cephe değişikliği ile devlet yeniden siyaset üretecek hale gelmiştir. Osmanlı modernleşmesi Batı uygarlığına katılma çabası olarak değerlendirilemez. Pek çok ülkede Batı dayatmasıyla Batılılaşma tarihten tam bir kopuş anlamını taşıırken Osmanlı'da Batıcılışma tarihimizi yeni bir biçimde değerlendirme amacı taşımıştır. Osmanlı'nın başarısı tartışmalıdır. Bu ayrı bir konudur. Ancak Osmanlı askeri-siyasi yer ve rolünden vazgeçmiş değildir. Türkiye Doğu-Batı ilişkilerinde askeri, siyasi stratejik noktaları elinde tutmaktadır. Türkiye'nin önemi geleneksel Doğu yolları üzerinde konumundan kaynaklanmaktadır. Osmanlı'nın tasfiyesi sonrası da Türkiye Batı içindeki çekişmede stratejik konumunu korumaktadır. Sovyetler'in tasfiyesi sonrası ortaya çıkan boşlukta dünya yeniden biçimlendirilirken Türkiye yeni düzenlemelerin dışında kalmıştır. Ancak bağımsız varlığı en azından ABD'nin işlerini kolaylaştırmaması açısından önemlidir. Körfez/Irak Savaşı'nda Türkiye'nin tutumu bu açıdan bir örnektir. Geçmişte olduğu gibi bulunduğu yeri tutarak Batı saldırılarını kolaylaştırmamak, stratejik noktaları elde tutarak saldırı yollarını Batı güçlerine karşı tıkamak ve bu yolda direnç göstermek bir yönüyle günümüz Türkiye'si için de geçerlidir.

Batı dünya egemenliği karşısında Doğu'nun ve Osmanlı'nın sorunu gelişmelerin dışında kalmak değil yeni bir dünya egemenliği ve aşama önerememesidir. Doğu'nun kendini koruma ve savunma çabasına rağmen yeni bir düzen önerisi yoktur. Batı önerilerin izleyiciliği ile sınırlanması Doğu'da devlet/toplum kimliğinin bozulmasına yol açmıştır. Doğu'nun çözümü Batı izleyiciliği içinde değerlendirmeye başlaması kendi tarihi ile olan ilişkisini tahrip etmiştir. Batı'nın öncü ve üstün bir güç olarak görünmesi Batı çözümünün örnek alınması yolundaki açıklama ve kuramların savunulmasının zemini oluşturacaktır. Doğu toplumlarının tarihi mirasından ve geleneksel yapısından vazgeçmesi istenmektedir. Batı dünya egemenliği ve üstünlüğüne uyum çabaları Batı'nın toplum ve tarihi gelişmeyi

belirlediği görüşünü yaygınlaştırmaktadır. Batı düzeni ve soygunu tartışma dışı kalmaktadır. Batı egemenliği Doğu'da sadece askeri, siyasi düzeyde değil dünya görüşü düzeyinde de etkili olmaktadır. Batı ile ilişkili sorunların çözümü yine Batılılaşma içinde çözülmeye çalışılmaktadır. Yeni görüş ve önerilerin yokluğunda Batı düzeni ve önerileri, Batılılaşma resmi siyaset olmaktadır. Doğu uygarlıklarının Batı ile girdiği ilişkiler elbet tekdüze değildir. Batı Doğu uygarlıklarının özelliklerine göre Doğu ülkeleriyle değişik ve çeşitli ilişkilere girmektedir. Doğu ülkelerinde Batıcılışma temel yöneliş olmasına rağmen bu ilişkinin özellikleri farklılık göstermektedir. Batı ile farklılık yanında Doğu ülkeleri arasında da çıkar farklılıkları ve çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Batı ile askeri, siyasi, ticari ilişkiler yanında düşünce, hukuk, eğitim düzeyinde her alanda görülen etkiler yeni çelişkiler yaratmaktadır. Sorunların bütün boyutlarıyla kavranması, sorunların çözümünde bu yönde etkili olmak mümkün olmamaktadır. Doğu toplumları içinde farklılık ve itişme Batı ile ilişkilerden bağımsız kendi kimliklerinden gelen bir özellik olarak tanıtılmaktadır.

Türk toplumunun tarih içindeki yeri Türk toplumunu ve tarihi birikimini değerlendirmenin en geçerli yoludur. Türkiye'nin jeopolitik önemi veya jeostratejik değeri bundan başka bir şey değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya savaşı sonrası tasfiyesinden sonra yeni Türkiye'nin askeri ve siyasi önemi ve değerinden söz edilmesi tarihinden kaynaklanmaktadır. Batı için Türkiye'nin jeopolitiği veya jeostratejik konumu belli imkanları belirtmektedir. Türkiye de bunun farkındadır. Ancak bu önemin nasıl olduğu konusunda bir açıklama getirmemektedir. Toplumlar arası ilişkileri denetleyecek ve yönlendirecek bir konumda değildir. Ancak Türkiye toplumlar arası çelişi ve çatışmaların içindedir. Tarihe katılmaktadır ve belli bir rol üstlenmektedir, ama bu kendi başlattığı ilişkiler bicine değildir. Toplumlararası ilişkiler düzeni kendi çabası sonucu ortaya çıkmamıştır. Toplumlararası ilişkileri ve çözümü denetleyememesi ve kendi isteğine göre yönlendirememesi sorunlara yol açmaktadır. Bu durum sorunları anlama ve açıklamada, dünya görüşü oluşturmada belirsizliklere neden olmaktadır. Geçmiş siyaseti ve kadroları kötülemek, eleştirmek, düşmanlaştırmak içe dönük olarak denetim sağlamak mümkün olmaktadır. Buna karşılık toplumlararası ilişkilerde üstleneceğimiz rol konusunda belirsizlik geçmişten bütünüyle vazgeçmeyi de mümkün kılmamaktadır. Yeni gelişmelere katılmak mümkün olsa da denetlemek ve planlamak mümkün değildir. Toplum kimliğimizi ve geçmişteki kazanımların da yanlış bir planlama ve yöneliş ile tehlikeye atılması istenmemektedir.

Batı dünya egemenliğindeki değişim yeni koşulları belirlemektedir. Koşullar değişince siyaset de değişmektedir. İki kutuplu dünya düzeninin son bulması, Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi Batı dünya egemenliği içindeki bir düzen değişikliğidir. Batı dünya siyasetindeki belirsizlikler ve bunun dünya savaşına yönelik bir tehdit oluşturmaya savaşa dayalı tekno-milliyetçilik ve otoriterliği bütün dünyada yaygınlaştırmaktadır. Türk toplumunun sorunları ve imkanları tarih içinde yer ve rol, askeri, siyasi, ticari çeşitli ilişkiler içinde bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu nedenle bir yandan devlet/toplum düzeyinde beka sorunundan söz edilirken diğer yandan yeni dünya düzeni/düzensizliği içinde yer alma çabası yeni imkanlar olarak tanıtılmaktadır.

4- ABD Küreselleşmesi, Yeni Dünya Düzeni/ Düzensizliği ve Türkiye

Amerika'nın keşfi sonrası Batı'da ortaya çıkan değişiklikler geleneksel ilişkilerin tasfiyesi ve yeni bir düzen niteliği kazanmıştır. Eski Dünya'ya karşıt Yeni Dünya'dan söz edilmektedir. Bunun evrensel bir toplum, düzen ve tarihin başlangıcı olarak değerlendirilmesi XIX. yüzyıldadır. XIX. yüzyıl öncesi toplum, düşünce ve tarih anlayışı tarih öncesi olarak görülmektedir. Ancak Yeni Dünya'nın evrensellik iddiasına rağmen toplumlar arasında geniş çaplı bir bölünme ortaya çıkmıştır. Batı ile Batı-dışı toplumlar arasındaki ayrım yanında Batı içi bölünmeler de söz konusudur. Batı'da yeni düzen toplum

sınıflarını ve toplumların rollerini gündeme getirmektedir. Bu çıkar çatışmasına yol açmaktadır. Çatışmanın temeli Batı dünya egemenliği ve üstünlüğünün kimin öncülüğünde yürütüleceğidir. İngiltere'nin üstünlüğünü tartışan ülkeler İngiltere'nin yerini almak ve aynı ilişkileri kendileri üstlenmenin ötesinde bir önerileri yoktur. XX. yüzyılda iki dünya savaşı sonunda ve Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrası Amerika'nın Batı'da öncülüğü ve sözcülüğü tartışma konusu olmaktan çıkmıştır. Batı'da sosyalizm iddiasından vazgeçilmesi ABD dünya egemenliğine yeni bir biçim kazandırmıştır. Batı içindeki XIX. yüzyılda ortaya çıkan ikili blok arasındaki bölünme ortadan kalkmıştır. Yeni dönemde modernleşmenin sonundan söz edilirken Doğu-Batı çatışması eskiye yakın biçimde gündeme gelmiştir. Çatışma alanı eski Osmanlı tarihi-coğrafyasıdır. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesiyle temel çelişki Yeni Dünya-Eski Dünya arasındadır.

Batı soygununu sürdürmek için geniş alanlara taşımak, Batı yayılcılığını sürekli hale getirmek durumundadır. Amerika'nın yağması bitince Okyanusya ve Afrika'ya yönelecektir. Geleneksel Doğu uygarlıkları da bunun dışında değildir. Ancak yağmalama ve yayılcılığın da bir sınırı vardır. XIX. yüzyıl sonrası bir çizgiden sonra Batı-dışı geleneksel toplumlarının Batı egemenliğine girmesiyle Batı yayılcılığı ve modernleşme uygulanan biçimiyle son sınırına varmıştır. XX. yüzyılda Batı dünya egemenliği içinde öne çıkan pek çok olaydan ve sorundan söz edilebilir. XX. yüzyılda iki dünya savaşı, Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkışı, iki kutuplu dünya egemenliği, Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi gibi dünya çapında olaylar vardır. Batı içi çelişkilere ve egemenliğine dayalı modern dünya tarihi çizgisi yeni bir aşama olmadan son bulmuştur. Bu değişim XIX. yüzyıl Batı sorunlarının, Batı içi çelişki ve çatışmaların sona erdiği konusunda açıklamaları gündeme getirmiştir. Batı sosyalizmi uygulamaları da beklenen sonucu vermeyerek tüketilmiştir. Yeni dönemde tarihin sonundan söz edilmiştir. Ancak Batı yayılcılığı sona gelmesine rağmen Doğu-Batı çatışması aşılamamıştır.

Amerika'nın keşfi ve Batı yayılcılığın düzen niteliği kazanması ile yeni bir dönem başlamıştır. Birbirini izleyen çeşitli çağlardan ve dönemlerden, aşamalardan söz edilmektedir. Ancak sorun ve koşullar aşılamamıştır. Belli bir sınıra geldiği ve yeni bir sıçrama söz konusu olmadığı için geçmişte öne çıkarılan değerler, siyasetler, görüşler önemsiz hale gelmiştir. XIX. yüzyılda başlayan modernleşme/evrenselleşme tarihi açıdan Batı ve Batı-dışı toplumlar açısından sonuçlanmadan, bir bütünleşme sağlanmadan son bulmuştur. Yeni Dünya ile sözü edilen başlangıç, yeni toplum ve tarih iddiası ile günümüzde sözü edilen yeni düzen arasında yeni bir sıçrama olmadan kopuş ortaya çıkmıştır. Modern evrensel toplumsal değişim ve ilerleme anlayışı ile günümüzde sözü edilen Yeni (Barbar) Dünya birbirinden zıt özelliklerle tanımlanmaktadır.

Günümüzde Batı modern uygarlığının evrenselleşmesi ile öne çıkarılan ilkeler ve değerler savunulamamaktadır. Doğu ve Batı ayrımı ve çatışması XIX yüzyıl öncesinde görülen geleneksel biçimleriyle gündeme gelmektedir. Batı yayılcılığın sınırına geldiğinde artık ABD'nin öncülüğü de son bulmakta veya anlamını kaybetmektedir. Artık sorun çatışmayı aşmak söz konusu olmadan ABD egemenliği ve üstünlüğünün tarih dışı, toplum üstü özellikler kazanarak mutlaklaşmasıdır. ABD küreselleşmesi ve yeni dünya düzeni/düzensizliği bu yönde kural/sızlık ve değer/sizleşme üzerinden kendini tanımlayacaktır. Bir anlamda Batı'nın Amerika'da yerli halklara karşı uygulamaya koyduğu imha, katliam Batı-dışı ülkelere yönelik sistematik bir kırıma dönüşecektir. Ancak Batı-dışı ülkelerin Batı'ya katılması söz konusu değildir. Günümüzde dünya bölgesel düzeyde çok kutupludur. Ama küresel düzeyde tek kutup ABD'dir. Mevcut düzen aşılamadığı için bölgesel düzeyde çok kutuplu, çok merkezli itişme vardır. ABD kendi koyduğu kanunlara, değerlere kendi uymamaktadır. Geleceğe yönelik kanun ve değerler yoktur. Anlık kararlar ve çıkarlar vardır. Bu Amerikan kimliğine/pragmatizmine uygundur.

Günümüzde Amerika'nın keşfiyle gündeme gelen Batı modernleşmesi son bulmuştur. Geçmiş değersizleşmiş ama yeni bir aşama ve sıçramadan söz edilememektedir. XIX. yüzyılı belirleyen iki önemli gelişme Batı dünya egemenliği ve Batı içi çelişkilerdir. Bir diğer önemli gelişme Doğu'da Osmanlı modernleşmesi/Batıcılışmasıdır. XX. yüzyıl XIX. yüzyılın devamıdır. Kısa bir yüzyıl olmasına karşın dünya savaşları ile anılmaktadır. Bütün dünyada büyük bir yıkım yaşanmıştır. Bu nedenle dünya barışından en çok söz edilen dönemdir. Ancak böyle olmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu bir dünya savaşı pahasına tasfiye edilmiştir. XX. yüzyılda sosyalizmi amaçlayan devrimler ve etkisi önemlidir, ancak Batı sosyalizmi kendi kendini tüketmiştir. XX. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerle ABD Batı dünya egemenliği ve etkisi bütün dünyada genişlik kazanmıştır. Batı-dışı toplumlar üzerinde büyük bir denetim ve yönlendirme etkisi ortaya çıkmıştır. Bütün bu görüntülere karşın ABD'nin dünya egemenlik ilişkilerinin merkezi olması tarihi bir sıçrama ve dönüm noktası olmamıştır. Dünya tarihi veya Batı tarihi açısından yeni bir çağdan söz edilemediği gibi dünya uygarlık tarihi mirası tahrip edilmektedir. ABD küreselleşmesi Amerika'nın keşfiyle başlayan modern evrenselliğin sonu/sınırı olmuştur. ABD eksenli dünya düzeni Doğu-Batı çelişmesini aşamamıştır. ABD elde ettiği güç ve üstünlükle ve bu çatışmasının üstüne çıktığı ve Doğu-Batı çatışmasından bağımsızlaştığı görüntüsü vermektedir. Ancak kırk yıldır süren ve bitmeyen sürekli savaş stratejisi ABD'nin öncülük ve gücünün mutlaklaştığının değil debelendiğinin/çözumsuzluğunun ifadesi olmaktadır. ABD'nin stratejisi vardır ama bütünsel bir dünya görüşü ve ideolojisi yoktur. Sosyoloji de bundan etkilenmektedir. Batı öncülüğünde toplumsal değişme, toplumsal ilerleme anlayışı savunulamamaktadır.

Günümüz Batı dünya egemenliği kesin bir biçim kazanmıştır. Hangi ilişkiler içinde Doğu ile ilişkilerin sürdürüleceği belirlenmiştir. Savaş, çatışma toplumların biçimlenmesi ve yönlendirilmesinde tek geçerli yöntem haline gelmiştir. İki kutuplu Batı dünya egemenliğinin tasfiyesi ile ABD eksenli küreselleşme içinde çatışma süreklilik kazanmıştır. Tartışmalar verili düzen içinde itişmenin ötesine geçmemektedir. Mevcut düzen çerçevesinin aşılması yönünde bir çaba söz konusu değildir. Doğu-Batı ayrımı ve çatışması önemini sürdürmektedir. Ancak bu ayrım ve çatışma ABD üstünlüğüne dayalı verili düzeni pekiştirmenin ötesine geçmemektedir. XIX. yüzyılda gündeme gelen Batı dünya egemenliğine dayalı jeopolitik ve jeostratejik açıklama ve uygulamalar bu çerçeve içinde varlığını korumaktadır. Çatışma artık Batı içi çelişki içinde Batı dünya egemenliğinden pay alma çelişkisi olmaktan çıkmıştır. Doğu-Batı çatışmasında Batı çıkarlarına bağlı olarak ortaya çıkan tarihi değişme ve örgütlenme anlayışı temelde ilişkilerin düğümlendiği Yakın Doğu'ya yöneliktir. I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Batı dünya egemenli çizgisinde ABD belirleyici bir rol üstlenmiştir. Türkiye-ABD ilişkilerini ve karşılığını bu açıdan sürekliliğinden söz etmek mümkündür. Günümüzde ABD eksenli Batı dünya egemenliği belli bir gelişmenin doğal ve zorunlu sonucu değildir. Günümüzde yaşanan yıkımın ve çatışmanın doğallaşması ABD üstünlüğünün mutlaklaşmasının bir ifadesi olmaktan ileri gitmemektedir.

Türkiye dünya siyasetine dayanak olacak elverişli bir konumda bulunmaktadır. Anadolu 1600 yıla yakın bir süre imparatorluk merkezidir. Bu uzun dönem içinde pek çok değişiklikler yaşanmasına rağmen bu özelliğini sürdürmüştür. İstanbul dünya tarihinin farklı dönemlerinde, Antik Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ve Yakın Çağ'da imparatorluk merkezi olarak önemini koruyan dünyadaki tek şehirdir. Osmanlı Batıcılışması döneminde de dünya siyasetinin, Doğu sorununun odağındadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi sonrası Türkiye dünya içinde önemini korumuştur. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İstanbul'un fethi sonrası dünya siyasetinde ortaya çıkan değişiklikler bugün de önemini sürdürmektedir.

Doğu lehine kurulan yeni denge bugün de bütünüyle aşılamamıştır. Türkiye Doğu toprak bütünlüğünün, Doğu savunmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Günümüzde bunun aşılması veya kaybolması söz konusu değildir. Türkiye imparatorluktan vazgeçmiş olsa bile Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması ortadan kalkmış değildir. Türkiye Doğu adına yeni bir siyaset önerisi getirmemesine rağmen önemini ve konumunu korumuştur.

Günümüzde Türkiye'ye yakıştırılmaya çalışılan özellikler toplumlar arası ilişkiler çerçevesindedir. II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye Sovyetler Birliği'ne karşı ABD öncülüğündeki cephenin stratejik ortağıdır. Sovyetler Birliği'nin çevrenin dengesinde önemli bir rol üstlenmiştir. İstanbul Boğazı Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki cephenin dengesini sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrasında da Türkiye Doğu-Batı ilişkilerinde ağırlığını sürdürmüştür. Osmanlı sonrası Türkiye, Sovyetler Birliği, Kafkaslar ve Orta Asya, Karadeniz ile Orta Doğu Müslüman halkları arasında bir set/duvar rolü üstlenmiştir. Karadeniz ve Akdeniz arasındaki ilişkilerin zayıflamasıyla Türkiye'nin yeri ve rolü ABD cephesi yandaşlığı ile sınırlamıştır. Buna karşılık günümüzde koşulların değişmesiyle Türkiye Doğu-Batı ilişkilerinin düğümlendiği merkez konumdadır. Türkiye için sorun yeni ilişkilerin bilinçli bir siyaset ve Osmanlı tarihi mirasına uygun bir bütünlük içinde olmamasıdır. Eski Dünya ve Yeni Dünya çatışmasında önemli stratejik noktaları karşı tarafın eline verdiğinde işgalden kaçınmanın imkânı yoktur. Yakın Doğu'da Doğu'nun savunulması açısından tek yol işgale izin vermeyecek askeri-siyasi bir örgütlenmedir. Bu kendini savunmanın ötesinde bütün Doğu'nun savunulmasına imkân vermektedir. ABD ile Türkiye ortaklığı ve karşıtlığı buradan kaynaklanmaktadır. Türkiye Rus Devrimi sonrası Sovyetler Birliği'ni Yakın Doğu'da sınırlayan set rolü üstlenmişti. Yine Sovyetler Birliği'nin başını çektiği sosyalist cepheyi sınırlamak için oluşturulan Yeşil Kuşak projesinin de kilit ülkesidir. Bugün de bu durum değişmemiştir. Orta Asya Türklüğü ve Müslüman Doğu halkları ile Batı ile kurulan yeni ilişkilerde Türkiye'nin yeni bir rol üstlenme çabası vardır. Batı dünya egemenliğine karşı ABD Doğu ile ilişkilerinde denetimi Türkiye ile ilişkili olarak elinde tutmak istemektedir. Ancak Anadolu'nun Türkleşmesinden bu yana 1000 yıldır nihai hedef Türkiye'nin devre dışı bırakılmasıdır.

Türkiye'nin önemi tarihte üstlendiği rolünden kaynaklanmaktadır. Türkiye Eski Dünya ve Yeni Dünya ilişkilerinin yoğunlaştığı ve düğümlendiği bir merkezdir. Bu konum gereği gibi değerlendirildiğinde toplumlar arası ilişkilerin örgütlendiği ve yönlendirildiği temel merkez olmaktadır. Yeni dünya örgütlenmesi ve sorunları Türkiye'ye geniş imkanlar sunmaktadır. Günümüzde Türkiye'nin kimliği belirsizleştirilmek, kimliğine karşıt bir role dönüştürülmek istenmektedir. Türkiye'nin konumunu gündelik ilişkilerin getirdiği fırsatlara ve itismeye dayalı olarak değerlendirerek yeni bir gelecek oluşturmak mümkün değildir. Mevcut dünya düzeni içinde Türkiye'ye biçilen yeni kimlik ve rol önerileri yeni sorunların kaynağı olmaktan ileri gitmeyecektir. Kısmi düzeltmelerle, gündelik çıkarlarla Türkiye'nin temel sorununu aşma imkânı yoktur. Türkiye, sorunlarını aşabilecek bir siyaset oluşturabilmek için gerekli koşullara sahiptir. Türkiye'nin önem ve zenginliğinin kaynağı siyasi olduğu gibi sorunlarının da kaynağı siyasidir. Yapılması gereken siyaseti sınırlayan her türlü engellerin aşılmasıdır.

Günümüz tartışmalarında Türkiye'nin stratejik önemi, coğrafi konumu ve önemi üzerine belli değerlendirmeler bulunmaktadır. Türkiye'nin olanakları belirtilirken Türkiye'nin iki kıta arasında belli geçit yolları üzerinde olduğundan söz edilmektedir. Türkiye'nin petrol ve enerji kaynaklarına yakın oluşundan söz edilmektedir. Türkiye'nin konumundan faydalanarak AB ile Orta Asya ve İslam ülkeleri arasında bir köprü rolü oynayabileceği görüşü öne çıkarılmaktadır. Bunları her biri bir gerçeği belirtmektedir. Türkiye'nin konumunun önemi tartışılmayacak açık bir gerçektir. Ama getirilen bu açıklamalar tartışmalıdır. Türkiye'nin esas önemi Batı istila yollarını ve geçitleri keserek Doğu'yu

istilalardan korumaktır. Doğu-Batı ilişkilerinde esas denetim işgaldır. Türkiye'nin tarih içindeki konumu ve rolü bundan kaynaklanmaktadır. Türkiye Batı saldırılarını sadece Anadolu'da, Balkanlarda, Kafkasya'da değil çok daha geniş bir coğrafyaya etki edecek biçimde karşılamaktadır. Bu açıdan dünya tarihi açısından Anadolu her dönemde önemlidir. Günümüzde Türkiye'nin önemi tarihte oynadığı rol ile ilişkilidir.

Türkiye'nin önemi kendiliğinden değildir. Bulunulan konumun verdiği olanakları bilinçli bir biçimde denetlemek ve yönlendirmek ancak siyaset sahibi olmakla mümkündür. Toplumlara ilişkin ilişkilerde denetime izin verebilecek stratejik öneme sahip olduğu bilinen başka yerlerde vardır. Yunanistan, İran, Mısır bilinen örneklerdir. Petrol ve enerji kaynaklarına aynı yakınlık, aynı geçit bölgesi üzerinde bulunan belki Afganistan için de söz konusudur. Ancak bütün bunlara karşılık bu örneklerin Türkiye ile karşılaştırılması mümkün değildir. Günümüzde Türkiye'nin çevresine baktığımız zaman her bir yanda savaş vardır. Balkanlar, Kafkaslar ve Yakın-Doğu bir savaş alanı görüntüsü vermektedir. Buna karşılık Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana önemli bir savaş görmeyen Türkiye'nin askeri öneminden söz edilmektedir. Türkiye bir dizi gelişmeler sonucu siyasi olarak eski gücünü, etkinliğini yitirmiş olsa bile askeri önemini ve öncelikli konumunu korumuştur. Türkiye'nin günümüzde de önemi tarihimizden, tarihte oynamış olduğumuz askeri-siyasi rolden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde dünya yeni bir değişimin içindedir. Yeni Dünya ve Eski Dünya ayrım ve çelişkisinde ABD bütünüyle koşulların, tarihin, toplumun dışında yeni bir ilişki dayatmak istemektedir. Bu değişim dünya tarihi mirasına karşıt, insani olmayan bir kopuşu belirtmektedir. Yeni gelişmeler dünya tarihinde ve egemenlik ilişkilerinde bir sıçramayı değil tarih üstü, doğa üstü, toplum/toplumsallaşma dışı yeni bir dünyayı ve düzeni amaçlamaktadır. Bu gelişmelere yeni dünya düzeni/düzensizliği, küre-yerelleşme, iletişim çağı, endüstri ötesi toplum gibi belli tanımlar getirilmektedir. Bu değişim iki kutuplu dünyanın sonu, sosyalizmin sonu, modern toplumun sonu, toplumun/toplumsalın sonu, tarihin sonu gibi bir dizi yargılarla da adlandırılmaktadır. Bu açıklamalar Batı içi çelişkilere dayalı tarih anlayışının bir ürünüdür. Ancak Batı içinde çelişkiler ortadan kalkmasına rağmen Doğu-Batı çatışması sürmektedir. Doğu-Batı ilişkilerin düzenlendiği, denetlendiği Osmanlı tarihi coğrafyasında, Balkanlarda, Kafkasya'da, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da 40-50 yıldır süren bir dizi çatışma vardır.

Günümüzde ABD saldırganlığına dayalı tek yönlü bu çatışmalar daha büyük bit yıkımın, III. Dünya Savaşının habercisi olarak görülmektedir. Gerçekte günümüz çatışmaları Doğu-Batı çatışmasının yeni bir biçim kazanmasından başka bir şey değildir. Tarihte "dünya savaşı" kavramını hak edecek ilk büyük savaş Truva savaşlarıdır. İki karşıt cephe arasındaki bu savaş yüzlerce yıl sürmüştür. Bugün 40-50 yıldır süren savaş da dünya savaşı başlığı altında ele alabiliriz. Günümüzde süren çatışmanın ABD üstünlüğü nedeniyle asimetrik bir savaş olması nedeniyle doğrudan Doğu merkezlerinden biriyle (Çin, Hindistan, Türkiye vb.) çıkacak bir savaş beklenmektedir. Dünya savaşı adını hak edecek tarihte çeşitli çatışmalardan söz edilebilir. Ancak günümüzde dünya savaşı denildiğinde ilk gündeme gelen XIX. yüzyıl Doğu Sorunu'nun temelini oluşturan Osmanlı'nın tasfiyesi için Batı içi güçler arasındaki çatışma birinci dünya savaşı olarak adlandırılmaktadır. XX. yüzyılda sözü edilen iki dünya savaşı Batı içi paylaşım ve öncülük savaşıdır. Osmanlı kendisinin tasfiyesi için yapılan bu savaşa karşı kayıtsız kalamamıştır.

XX. yüzyılda iki büyük dünya savaşı sonrası günümüzde de yeni bir dünya savaşı beklenmektedir. Ancak gerçekte (Körfez savaşı öncesi Afganistan, Kafkasya ve Balkanlarda görülen savaşlarla birlikte) 40-50 yıldır bu savaş yürütülmektedir. Bu yeni çatışmayı -iki yüzyıl süren Haçlı Seferleri gibi ortak bir başlıkta- yüz yıl sürecek yeni bir dünya savaşı (yüzyıl savaşı) olarak adlandırmak daha doğru bir tutumdur. Osmanlı'nın olmadığı ilk yeni

yüzyılda yeni bir dünya savaşı gündeme gelmiştir. ABD ile Çin arasında Pasifik merkezli olacağı söylenen dünya savaşının aksine çatışma eski Osmanlı tarihi coğrafyasında/Yakın Doğu'dadır. Diğer deyişle çatışma veya hesaplaşmanın temel eksenini Türkiye'dir. Soğuk Savaş döneminde yeni bir dünya savaşı beklentisi ABD-Sovyetler Birliği arasında görülmesine rağmen Sovyetler Birliği tek kurşun atmadan tasfiye olmuştur. Günümüzde Çin ile ABD arasında III. Dünya Savaşı olacağı beklentisi Yakın Doğu merkezli on yıllarca yıldır sürdürülen çatışmayı sıradan bir çatışma gibi göstermektedir.

Gerçekte geçmişte olduğu gibi Doğu ve Batı ayrımı ve çatışmasında ilişkilerin denetlendiği stratejik güç merkezi Osmanlı tarihi-coğrafyasıdır. Osmanlı sonrası Doğu cephesinin askeri-siyasi öncülüğünü ve sözcülüğünü yapan yeni bir güç ortaya çıkmamıştır. Çin, ekonomik hatta askeri açıdan büyük bir güç olmasına karşılık Doğu'ya ve dünyaya siyasi olarak yeni bir öneri getirecek çapta değildir. Çatışma alanı Çin veya Pasifik değil, Yakın Doğu'dur. Yakın-Doğu'da ABD saldırganlığı karşısında güçlü bir cephenin olmaması nedeniyle çatışma asimetrik güçler arasında bir dizi savaş olarak gündeme gelmektedir. ABD dünya egemenliğine karşı çıkacak ve dünya savaşının tarafı olarak görülen Rusya ve Çin'in Yakın Doğu'da ortaya çıkan bu savaşta Doğu adına hiçbir etkinliği, caydırıcılığı yoktur. Çin tarihte olduğu gibi kendini koruyabilir, ama Doğu adına bir dünya siyasetinin savunucusu, sözcüsü ve öncüsü olamayacağını göstermiştir. Çin kendi kendini savunuyorsa, bir cephenin parçası, sözcüsü değilse Doğu sorunlarının çözümü için önderlikten yoksundur. ABD ile uzlaşmaya açıktır!

Dünya egemenliğini üstlenen ABD geleneksel Doğu merkezlerini birbirinden bağımsızlaştırmakta ama Yakın Doğu'da parçalamaktadır. Yakın Doğu'da birbiriyle örtüşen Doğu asker devlet gelenekleri ile geleneksel üretici Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarını birbirinden ayırmaktadır. Bu çatışma toplumlararası ilişkilere yeni bir biçim vermenin yanında ABD dünya egemenliğine mutlak üstünlük kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu bir rastlantı değildir. ABD, Doğu-Batı çatışmasını aşamasa bile Doğu-Batı çekişme ve çatışmasını temel çatışma olmaktan çıkarmak için bütün dünya tarihi mirasını tahrip edecek bir yıkıma sürüklemektedir. Tarihin, toplumun, sosyalizmin sonu gibi adlandırmalar tarihte yeni bir aşama olmadan Doğu-Batı çatışmasını temel çatışma olmaktan çıkarma amacı taşımaktadır. Ancak tekrar belirtelim, bu çatışmanın aşılması diğer deyişle bitmesi, yeni bir sıçramanın ortaya çıkması değil Doğu'nun etkili olmaktan çıkması, sıradanlaşması anlamına gelmektedir. Çatışmanın temeli ve sebebi aşılmış değildir. ABD dünya egemenliği bugün toplumların bütünleşmesini değil tam tersine kendi egemenliğinin tartışılmazlığı ve ortak olmanın mümkün olmadığını belirtmektedir. ABD kendini, dünya egemenliğini mutlaklaştırırken eski dünyadan kopmakta ve bütünüyle farklılaşmaktadır. Bugünkü ABD yönetiminin küstahlığı, Amerika'nın keşfi sonrası ortaya çıkan yeni dünyanın eski dünyaya karşı bir egemenliği olarak görmektedir. Bu yeni gelişmenin temelini ve ABD dünya egemenliğini tanımlamak için farklılık ve çatışmanın kökenine gitmek gerekir.

Sonuç Yerine

Günümüzde toplumlar arası ilişkilere yeni bir biçim kazandırılmak istenmektedir. Günümüz ABD üstünlüğü Batı dünya egemenliğinin aldığı son biçimdir. ABD dünya egemenliği tarihte görülen dünya egemenliğinin basit bir tekrarı değildir. Tarihin getirdiği bir birikim vardır. Amerika'nın keşfi ve sonrası gelişmeler Doğu-Batı ilişkilerinin çerçevesinin aşılmasına izin vermemiştir. Ama Amerikan öncülüğü Batı için geçmişten farklı bir deney, imkân ve zenginlik kazandırmıştır. Bu dönem geleneksel Doğu-Batı ilişkilerinin de değiştiği İstanbul'un fethi ile başlayan bir değişimin ve karşıtlığın ürünüdür. XIX. yüzyıl sonrası Batı eline geçirdiği imkanları değerlendirerek dünya egemenliğine düzen niteliği kazandırmıştır. Aynı dönemde giderek Batı egemenlik ilişkileri geleneksel Doğu merkezlerinde çok geniş bir çapa ulaşmıştır. 1990 sonrası ortaya çıkan durum Batı dünya

egemenliğin tek merkezli hale gelmesi, buna karşılık geleneksel Doğu merkezlerinin, Hindistan ve Çin'in ağırlığını yitirdiği dönemdir. Osmanlı askeri-siyasi önemini korumaktadır ancak bu önem ve rol Batı içindeki merkezlerin kendi aralarındaki çekişme ve çatışmada müttefik olmanın ötesine geçmemiştir. Osmanlı'nın tasfiyesi sonrası da çatışma ortadan kalkmamıştır.

Günümüzde Eski Dünya ile Yeni Dünya ayrımı ABD küreselleşmesine dönüşmüştür. ABD Batı dünya egemenliğinin verdiği imkanlardan vazgeçmemiş, hem de Eski Dünya'yı tamamen iptal edememiştir. Ancak eline geçirdiği üstünlükle bu çatışmanın üzerine çıkmaya ve iptal etmeye çalışmaktadır. ABD Eski Dünya'yı tasfiye edene kadar iki dünya yan yana varlığını sürdürmektedir. ABD kıta Amerika'sına çekilerek yıkımın sonuçlarından kurtulmak ve Eski Dünya üzerindeki yıkımı kendi denetiminde gerçekleştirmek istemektedir. Batı tarihinde ABD'nin öncülüğü ve sözcülüğü kendi geliştirdiği yeni ilişkilere bağlıdır. ABD Batı cephesinin askeri-siyasi öncülüğünü ve dünya egemenliğini eline geçirmiştir. Ama tarihte bunun örnekleri vardır. Günümüzde Batı yayılcılığı ve saldırganlık/yıkım sınırına geldiği için ABD'nin öncülüğü ve sözcülüğü de ortadan kalkmıştır. ABD'nin kendi üstünlüğü/çıkarı/ küreselleştirmesi tarih dışı, koşullar üstü otoriter yeni bir dünya önerisi olmaktan ileri gitmemektedir. İnsanlığın/dünyanın bunu aşmaya hem hakkı hem de ihtiyacı vardır. ABD'nin günümüzde kendisine üstünlük kazandıran özellikleri ve ilişkileri yeniden tanımlanmaktadır. Dünya uygarlık tarihini tahrip edecek yeni ilişkiler kurmaktan çekinmemektedir. Bu değişim belki kendi açısından bir imkânı belirtmiş olsa bile dünya için bir gelişme, ilerleme değildir. Dünya uygarlık tarihi için bir yıkım ve tehdittir. ABD dünya egemenliği ve üstünlüğünü tartışılmaz hale getirmek için yeni ilişkiler geliştirmekten kaçınmamaktadır. ABD'nin amacı eski dünya ile bağlarını bütünüyle koparmak, dünya egemenliğini tarih üstü, koşullar üstü, toplum üstü mutlak egemenlik haline getirmektir. Ancak günümüzde ABD küreselleşmesi içinde Eski Dünya ile Yeni Dünya düzeni yan yana sürmektedir. Yeni Dünya'ya geçiş zorunluluğu da bulunmamaktadır. ABD kendi üstünlüğünü ve imkanlarını paylaşmak istememektedir. Bu nedenle ABD küreselleşmesi içinde çok merkezli bölgeselleşme girişimleri öne çıkmaktadır. Yeni Dünya artık bir açıklama konusu değildir. ABD küresel egemenliğini mutlak egemenlikle koşullar üstü yönetim ve şiddetle tanımlayacaktır.

Günümüzde ABD'nin dünyaya bakışı, jeopolitik ve jeostratejik konumu ve rolü genişlik kazansa da Amerikan kimliği temelde aynı özelliklerini korumaktadır. Günümüz sorunlarını görünüşü ile yetinmemek temelden tartışmak ve aşmak istiyorsak Doğu-Batı çatışması ve Türk toplum tarihi içinde ele almak kaçınılmazdır. Türkiye son 200 yılda çok büyük değişim geçirmiş olsa bile gücünü tarih içindeki yerinden ve rolünden almaktadır. Türkiye yeni ilişkilere ve düzene etkili olarak katılmıştır. Ama Eski Dünya'da ve geleneksel ilişkilerde de çıkarı bulunmaktadır. Osmanlı mirası geleneksel ilişkiler yanında yeni ilişkileri de kapsamaktadır. Osmanlı Batıcılığı/yenileşmesi de dünya açısından önemli bir deneydir. Diğer ülkelerde Doğu-Batı çatışması ve Eski Dünya ile Yeni Dünya arasındaki dönüşüm bu ölçüde görülmeyecektir. Türk toplum tarihi bu açıdan büyük bir dinamizm taşımaktadır. Türkiye toplum düzeyinde toplumlararası yeni ilişkilere, değişime, sıçrama ve aşmaya açıktır. Türkiye'nin sorunu kendi kendini savunmak değildir. Yeni ilişkiler içinde kendi toplum çapını aşan özel bir konum elde etmeye çalışmaktadır. Bu ayrıcalıklı bir konum elde etmek olarak anlaşılmamalıdır. Yeni bir dünyanın ve aşamanın oluşmasında göreve bağlı bir ayrıcalık ve özel konumdur. Günümüzde Türkiye yeni koşulları değerlendirecek, mevcut dengeyi aşacak yeni bir siyaset yerine itişme öne çıkarılmaktadır. Eski Osmanlı tarihi coğrafyasındaki toplumların da tek tek etnik, dini örgütlenmeler içinde merkezi bir konum elde edemeyeceği açıkça ortaya çıkmıştır. Günümüzde Osmanlı'nın yerini alacak Doğu savunuculuğunu üstlenen bir Doğu ülkesi yoktur. Türkiye Osmanlı mirasının tek temsilcisidir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İstanbul'un tarihteki yeri ve görevi aşılamadığı

için Türkiye Eski Dünya ile Yeni Dünya ayrımı ve çatışmasının temel alanıdır. Günümüz tartışmaları, sorunların çözümü de bunun dışında değildir. Türkiye Doğu tarihi bilinci yanında dünya tarihi mirasının da koruyucusu ve toplumlararası ilişkilerde yeni bir sıçramanın, savunucusu olma görevini üstlenecek bir konumdadır.

Kaynakça

Sezer, Baykan. *“Tarihte Doğu-Batı Çatışması Ders Notları”*, in Sosyoloji Yıllığı Kitap 12, Ed. E. Eğribel, U. Özcan, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2005.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı oranı beyanı: %100
Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.